

Folkhälsans förbund r.f.
Projektrapport

Kärlek börjar inte med bråk

Ett könsperspektiv på det
mobbningsförebyggande arbetet i skolan

Malin Gustavsson

Innehåll

Förord	2
Kärlek börjar inte med bråk – ett könsperspektiv på det mobbningsförebyggande arbetet i skolan samt inom Folkhälsans förbund	3
Del 1 Introduktion till arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing i skolan	4
Del 2 Könsperspektiv i det mobbningsförebyggande arbetet	11
Del 3 Arbetet på och tillsammans med fältet	17
Del 4 Heteronormen som ett verktyg att förstå kränkningar	19
Del 5 Ett normkritiskt förhållningssätt	25
Del 6 Avslutande reflektion och framtidsutsikter	29
Källor	34
Bilagor	38
Bilaga 1: Litteratur och materiallista för Jämställdhet i skolan 2013.....	38
Bilaga 2: Kärlek börjar inte med bråk högstadiet–elever	42
Bilaga 3: Affischer för Kärlek börjar inte med bråk.....	52
Bilaga 4: Kärlek börjar inte med bråk – för skolpersonal	54
Bilaga 5: Föreläsningskoncept och materialproduktion.....	59
Bilaga 6: Checklista för mobbningsförebyggande handlingsplan.....	66
Bilaga 7: Presentation av Jämställdhet i praktiken	68
Bilaga 8: Presentation av DVD materialet om sexuella trakasserier och könsmobbing.....	75

Förord

Denna rapport sammanfattar erfarenheterna från två projekt som genomfördes på Folkhälsans förbund 2008 – 2012 med Malin Gustavsson som projektledare.

Behovet av kunskap är fortfarande stort, och projekten "Kärlek börjar inte med bråk" och "Jämställdhet i skolan" har varit föregångare med att bidra till kunskaphöjning, inte bara bland elever utan även bland skolpersonal, föräldrar, forskare och praktiker på fältet.

Rapporten innehåller praktiska modeller och mycket teoretisk kunskap om ett systematiskt, normkritiskt tillvägagångssätt i arbetet mot sexuella trakasserier och könsmobbing. Under de senaste åren har arbetet mot sexuella trakasserier blivit en integrerad del av Folkhälsans arbete för trygga relationer i skolan och på daghem.

Vi har velat samla erfarenheterna från dessa projekt i denna rapport eftersom frågan fortfarande är mycket aktuell. Läroplanen som godkändes 2014 och tas i bruk under hösten 2016 lyfter fram jämställdhet och likabehandling. Den tidigare läroplanen är könsneutral, vilket inte stött arbetet för att främja jämställdhet i skolan. Den reviderade jämställdhetslagen från 2015 fastslår att alla skolor ska ha en jämställdhetsplan från och med 1.1.2017 med fyra tyngdpunktsområden för främjande av jämställdhet "Särskilt avseende ska fästas vid antagningen av elever och studerande, ordnandet av undervisningen, skillnaderna i inläring och bedömningen av studieprestationer samt vid förebyggande och undanröjande av sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön."

Arbetet med sexuella trakasserier är alltså mer aktuellt än någonsin i skolan. I denna rapport ingår Folkhälsans pilotarbete med sexuella trakasserier

1. Hur stärka kopplingen och integrera arbetet mot sexuella trakasserier och jämställdhet som en del av mobbningsförebyggande verksamheten.
2. Ge verktyg för pedagoger och annan skolpersonal som möter barn och unga varje dag.
3. Lyfta hälsofrämjande aspekter i arbetet.

Vi hoppas denna rapport ger kunskap och inspiration till att främja barns och ungas hälsa genom att målmedvetet förebygga och effektivt ingripa i fall av sexuella trakasserier och könsmobbing.

Kärlek börjar inte med bråk – ett könsperspektiv på det mobbningsförebyggande arbetet i skolan samt inom Folkhälsans förbund

Inledning

Denna rapport samlar, beskriver och sammanfattar det teoretiska och praktiska utvecklingsarbetet med verksamheten Jämställdhet i skolan och jämställdhetsintegreringen av verksamheten i Folkhälsans förbund under åren 2008–2012. Teorin har varit starkt närvarande i utvecklingen av det praktiska arbetet, vilket förklarar varför teori och praktik sammanvävts och delvis går in i varandra i rapporten. Rapporten är uppdelad i sex delar för att stöda läsningen beroende av läsarens intresse i dessa frågor.

Den första delen sätter sexuella trakasserier och könsmobbning på kartan i Finland och Svenskfinland, beskriver bakgrunden till och innehållet i arbetet inom det tidigare projektet Kärlek börjar inte med bråk. Kapitlet beskriver också olika typer av motstånd inom lärarkåren, vilket påverkade utformningen av Jämställdhet i skolan.

Denna första del riktar till dig som är intresserad av processutveckling kring ett värdeladdat tema som sexuella trakasserier, könsmobbning och jämställdhet, hur arbetet förankrats, strukturerats, fyllts med innehåll samt motstånd i en skolmiljö.

Den andra delen beskriver jämställdhetsintegreringen parallellt med steget från en självständig och kompletterande projektbaserad verksamhet inom sexuell hälsa till en mer integrerad del av det mobbningsförebyggande arbetet. Denna del beskriver också förändringsprocess av perspektiv (från sexuell hälsa till mobbningsförebyggande) och målgrupp (från barn och unga till skolpersonal) samt hur detta perspektiv (sexualiserat våld och jämställdhet) har integreras i den kontinuerliga mobbningsförebyggande verksamheten.

Denna kan stöda den som är intresserad av processer kring jämställdhetsintegrering speciellt i mobbningsförebyggande och hälsofrämjande frågor, dess styrkor och svagheter då två verksamheter möts.

Den tredje delen av rapporten redogör för hur arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbning utvecklats med hjälp av fältet och sakkunniga. Kapitlet beskriver också fortbildning och materialproduktionen inom projektet.

Denna tredje del passar den som är intresserad av att stärka sitt kunnande, hur arbetet förankras och kompetens breddas tillsammans med kollegor och i samarbete ute på fältet

Den fjärde delen av rapporten beskriver arbetets teoretiska utgångspunkter (heteronorm, makt och normkritik) och hur detta kan konkretiseras i arbete med elever och skolpersonal.

Denna fjärde del riktar sig till dig som är intresserad av den teoretiska basen och hur den kan stöda hands-on arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing i skolan.

Den femte delen av rapporten presenterar och beskriver det normkritiska förhållningssättet, riskerna med det traditionella jämlikhetsarbetet och hur denna kunskap har använts i arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing. Denna del ger dig som intresserar sig för normkritik ett konkret exempel på dess styrka i arbetet t.ex. att inkludera andra könsidentiteter.

Rapportens sjätte och sista del innehåller sammanfattande reflektioner och ger förslag på vilken utveckling arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing kunde ta i framtiden.

Del 1

Introduktion till arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing i skolan

Bakgrund

Då projektet Kärlek börjar inte med bråk (2007–2008) inleddes, fanns det varken statistik eller kvantitativ forskning kring kränkningar som sexuella trakasserier eller sexualiserat våld i finländska skolmiljöer. Några få kvalitativa publikationer som elevers upplevelser av våld i skolmiljöer kunde hittas vid t.ex. Uleåborgs universitet (t.ex. Sunnari m.fl. 2008) samt några få material som delvis berörde tematiken (se t.ex. Puhakainen 2004 och Holm 2007).

Projektet Kärlek börjar inte med bråk fokuserade på att öka kunskap och utveckla metoder för att arbeta med frågor kring sexualiserat våld tillsammans med barn och unga. I projektet arbetade en projektledare och ett timbaserat föreläsarteam som kontinuerligt föreläste i Nyland under åren 2007–2009¹. Projektet Kärlek börjar inte med bråk startades upp med extern finansiering (Stiftelsen Brita Marias Renlunds minne) för en period på ett och ett halvt år.

Uppdraget var att ta fram ett motsvarande och kompletterande föreläsningkoncept för skolan som det framgångsrika Sexsnack- konceptet. "Sexsnack" erbjöd sexualupplysning till eleverna, och det var där man hade iakttagit behovet av att även kunna diskutera och reflektera sexualiserat våld och kränkningar kopplat till sexualitet och kön Kärlek börjar inte med bråk startade föra att vi ville ha en möjlighet att fördjupa oss i temat.²

¹ Som projektledare fungerade Malin Gustavsson medan föreläsningsteamet förändrades under projektiden och har bestått av följande personer: Jenny Öhrman, Virve Savoila, Mia Renwall, Roh Petas, Sofia Wahlström, Victoria Lindqvist och Johan Ekström

² I dag har SexSnack-verksamheten lagts ned och lärarna har själva tagit över den positiva sexualupplysningen i skolan tack vare behöriga lärare i hälsokunskap.

Redan år 2005 ställde man i en rikssvensk undersökning frågan om förekomsten av sexuella trakasserier på gymnasiet, men också vad eleverna tyckte att skola borde göra för att förhindra sexuella trakasserier. De tre vanligaste svaren var att eleverna önskade att man diskuterar och samtalar kring sexuella trakasserier, att det behövdes mer reglering, agerande och ingripande av de vuxna i skolmiljön, som i undersökningen upplevdes som alltför passiva. Eleverna önskade mer information kring dessa frågor. De övriga svaren handlade om hårdare regler och att ta problemen på allvar. Det fanns även önskan om hårdare straff såsom avstängning. Det var mycket få som svarade att det handlade bara om skämt. (Witkowska, 2005). Det förekom inte någon könsskillnad i resultatet. Eftersom någon motsvarande undersökning inte hade gjorts i Finland tog projektet Kärlek börjar inte med bråk fasta på dessa svar i vidareutvecklingen av de grundläggande föreläsningskoncepten³ riktat till barn och unga. I Sverige hade man redan då länge arbetat med dessa frågor (se t.ex. Grände och Odén 2007, Ungdomsstyrelsen 2009), vilken man på olika sätt drog nytta av under projekttiden (se Bilaga 1: Litteraturlista och materiallista för jämställdhet i skolan).

För att samla information om målgruppen genomfördes inom ramen för Kärlek börjar inte med bråk år 2008 en Gallup under Stafettkarnevalen (Helsingfors) och Kulturkarnevalen (Pargas), där fler än 600 barn och unga utvärderade Sexsnack-verksamheten samt svarade på frågor om sexualiserat våld. Utgående från svaren hade man ett brett finlandssvenskt material att hänvisa till vad gällde behovet i skolorna. Projektet testade och utvecklade föreläsningskoncept riktade till eleverna, samlade kunskap om elevers erfarenheter av sexuella trakasserier och könsmobbning samt fungera kunskapsspridande.

De sexualiserade och könade⁴ kränkningarna hade länge varit osynliga i statistiken, men betydligt synligare för de som rör sig i skolan. Det var uppenbart att de sexualiserade och könade kränkningarna var så vanligt förekommande i skolan att de normaliserats och blivit en som en naturlig del av skolmiljön. Så till den grad att elever och lärare kunde säga att ord som "homo" eller "vittu" inte ska tolkas som skällsord eller kränkningar eftersom de bara var skämt eller att de saknar betydelse eller innehåll. Verksamheterna Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har under hela projekttiden haft en tydlig agenda med att synliggöra hur detta förhållningssätt bidrar till att förminska och rättfärdiga sexuella trakasserier och en negativ sexualiserad jargong i skolmiljön.

År 2012 var första gången som Hälsa i skolan-undersökningen innehöll frågor kring kränkningar kopplat sex och sexualitet.⁵ Siffrorna var tillräckligt höga för att leda till

³Grunden till föreläsningskoncepten hade utvecklats av Suss Åhman och Nina Weckström inom ramen för sexuell hälsa på Folkhälsans förbund.

⁴Kränkningar är ett samlingsord för olika typer av nedvärderande och förödmjukande handlingar. Sexualiserade kränkningar betyder att kränkningarna är kopplade till sex och sexualitet t.ex. i form av sexualiserade skällsord och tafsningar. Könade kränkningar handlar om att dessa nedvärderade och förödmjukande handlingar är kopplade till kön, könsuttryck eller könsidentitet, exempelvis i form av skällsord som anspelar på det som uppfattas som kvinnligt respektive manligt kopplade till hur personen gör eller är "fel" enligt normen.

⁵ I Hälsa i skolan-undersökningen som görs av Institutet för hälsa och välfärd svarar 49 % av flickorna och 40 % av pojkarna i åk 8 och åk 9 att de utsatts för sexuella trakasserier. Motsvarande siffror i gymnasiet är 43 % och 32 % och i yrkesskolorna svarar 55 % av flickorna och 30 % av pojkarna att det blivit utsatta. På tre frågor om sexualiserat våld svarar 20 % av flickorna och 8 % av pojkarna att de blivit utsatta. I gymnasiet är motsvarande siffror 20 % och 12 % och i yrkesskolan svarar 30 % av flickorna och 8 % av pojkarna att de utsatts för sexualiserat våld.

både ifrågasättande av resultaten, men också som ett startskott till att sexualiserade kränkningarna började uppmärksammas på allvar, både från myndigheter och skolsamfundet.

Anpassade föreläsningar för olika elevgrupper

Under projekttiden låg den sexuella hälsan i fokus, barn och ungas sexuella rättigheter, både i förhållande till vuxna, men också skyldigheter barn och unga sinsemellan. Föreläsningskonceptet Kärlek börjar inte med bråk berörde främst sexuella trakasserier, homofobi, våldtäkt och sexuellt utnyttjande. Generellt kan man säga att arbete handlade om att stöda kunskapshöjning och skapa attitydförändring. Det handlade om att elever skulle blir medvetna om sina sexuella rättigheter, få verktyg att kunna ifrågasätta (den negativa) sexualiseringen i sitt eller andras språk och beteende. Det handlade också om hur barn och unga kunde göra annorlunda och därmed sluta sexuellt trakassera och könsmobba. Konceptet var anpassat utgående från åldersgruppen och deras behov.

De yngsta eleverna (åk 1–4) blev introducerade till sexuella rättigheter, delvis i relationerna mellan barn och delvis i relation till vuxna under 45min pass. Konceptet för de lite äldre eleverna (främst åk 5–6, men även beroende på behov använt i åk 3–4) innehöll två lektioner där definitionen för våld breddades och speciellt skällsord togs med, det egna valet och ansvaret för hur man betar sig betonades, men också rätten till sin egen integritet. Klassläraren avgjorde vilket av dessa två koncept som passade eleverna bäst.

För de äldre eleverna (åk 7–9 samt andra stadiet) handlade konceptet om att ifrågasätta myter, stereotypa uppfattningar om sex och sexualitet samt om att skapa en dialog kring sexuell integritet och gränser (bilaga 2: Kärlek börjar inte med bråk högstadiet - elever). De unga fick ord och begrepp för sexualiserat våld, sexuellt utnyttjande och våldtäkt genom deras egna vardagsnära exempel. Syftet var delvis att fungera förebyggande med hjälp av upplysande information, och delvis att befria unga från skuld och skam som kunde ha uppstått i situationer där de varit utsatta. De unga uppmanades att tala ut om sin oro för andra, men också om egna erfarenheter med professionella. Ett papper med information om vart man kunde vända sig delades ut i slutet av lektionen. Lärarna informerades också om möjligheten att printa ut affischer riktade till elever från projektets hemsida. Affischerna synliggjorde både vad kränkningar är och ens rätt till okränkbarhet (bilaga 3: Affischer för Kärlek börjar inte med bråk).

De interaktiva föreläsningskoncepten anpassade drogs av två föreläsare åt gången, som arbetade på timbasis. Lärarna uppmanades alltid sitta längst bak i klassen för att sedan jobba vidare med eleverna t.ex. utgående vad som eleverna lyft upp under lektionen. Under projekttiden organiserades föreläsningar i lärarkollegium och inom Folkhälsans nätverksverksamhet, såsom kurator- och lärarnätverk (bilaga 4: Kärlek börjar inte med bråk - för skolpersonal). Projektledaren ansvarade för fortbildningarna, samt utvecklade och koordinerade föreläsningsteamets arbete med eleverna. Föreläsningskoncept för elever erbjöds även efter Kärlek börjar inte med bråk-projektets slut, fram till slutet av 2011, men utvecklades inte längre.

Att kunna sätta ord på det som sker

Största delen av arbetet kring sexuella trakasserier och könsmobbing handlar om kunskapshöjning, oberoende om målgruppen är elever eller skolpersonal. Överlag

finns det många missuppfattningar, oklarheter och stereotypa idéer kring sexualiserat våld, både vad det är, vem som blir utsatt, varför och var, men också vem förövaren är (Wennstam 2005, 2012, Dahlén 2010) Okunskap leder till att unga, både den som utsätts och är förövare, inte är medvetna om att det kan vara ett lagbrott eller inte förstår att anmäla övergreppet (Grände och Odén 2007, 7). I arbete med sexualiserat våld är det därför viktigt med kunskapshöjning och att krossa olika typer av myter kring det sexualiserade våldet både hos elever och skolpersonal.⁶ Arbetet kan förankras både i Barnkonventionen, i Barnskyddslagen och i skolans uppdrag.

För att kunna prata om kränkande handlingar som finns i skolvardagen är det viktigt att namnge det som händer med ord och begrepp. Specifika ord för det som sker och skett gör det gripbart och öppnar upp för en möjlighet att kunna granska handlingar och situationer närmare, både för vad man utsätts för, men också vad man utsätter andra för. I arbetet har begreppen *sexuella trakasserier* och *könsmobbning* varit centrala och används för att benämna olika kränkningar och visa på lagbrott, tydliggöra skillnader mellan dessa begrepp, dess olika bakgrund och olika konsekvenser, speciellt kopplat till kön. Innehållet i föreläsningar och material har haft som syfte att inte lägga skulden på den som är utsatt genom att ställa krav på att man måste (kunna) försvara sig, utan att visa på den sexistiska och diskriminerande kultur som finns i skolan och att det är den som måste förändras för att skapa en förändring.

Definitionen för sexuella trakasserier har utgått från följande⁷:

- gester eller miner som anspelar på sex och sexualitet
- fräcka och obehagliga skämt samt påpekanden eller frågor som gäller kropp, kläder eller privatlivet.
- bilder på avklädda, nakna kvinnor/män per e-post, mms, sms eller telefonsamtal
- fysisk beröring
- förslag eller krav på sex
- våldtäkt eller försök till våldtäkt

Medan könsmobbning (trakasserier på grund av kön) beskrivits enligt följande:

Ett ovälkommet uppträdande grundat på kön, men som inte är sexuellt. Det kan vara

- nedsättande uppträdande i ord
- förnedrande beteende
- mobbning på arbetsplats eller i skola om mobbningen baserar sig på den mobbades kön.

⁶ Under en tid efterfrågades specifikt diskussion kring våldtäkt och undervisningsfilmen Bye Bye Pornstar användes för att krossa myter kring våldtäkt hos unga.

⁷ Social- och hälsovårdsministeriet, 2005.

Definitionerna har sedan omskrivits för föreläsningarna med eleverna och för att bättre förankras i deras egen skolvardag. Eleverna eller skolpersonalen har getts i uppgift att reflektera över på vilket sätt de olika formerna av sexuella trakasserier och könsmobbing tar sig uttryck i skolan eller i klassrummet. Det har alltid varit inledningen och därmed utgångspunkten i arbetet. Metoder för att arbeta med att öppna upp dessa begrepp samlades i "Sexuella trakasserier och könsmobbing" (Gustavsson 2012b), som trycktes av Folkhälsan som ett tilläggsmaterial till DVD materialet "Så ingen blir ensam (Folkhälsan och Mannerheims barnskyddsförbund) och som tidigare producerats för det mobbningsförebyggande arbetet. Materialet⁸ kan laddas ner från Vi mobbar int´ hemsidan där även DVD-filmerna hittas.

Istället för att se sexuella trakasserier och könsmobbing som något som tillhör tonåren, är ett naturligt högstadiesfenomen eller som något som vuxna inte har någon del i, blev det i Jämställdhet i skolan- arbetet, som vände sig enbart till skolpersonalen, viktigt att lyfta frågan till ett samhälleligt och strukturellt plan. Jämställdhet i skolan utgår ifrån att om man vill ta tag i de sexualiserade och könade kränkningarna behöver både lärare och elever (in)se hur dessa kränkningar stöds och återskapas i skolan genom processer av både barn, unga och vuxna genom helt vardagliga handlingar. Denna process beskrivs närmare i del fyra av denna rapport.

Motstånd i arbetet

Inom projektet Kärlek börjar inte med bråk och det efterföljande projektet Jämställdhet i skolan kunde man identifiera två olika typer av motstånd hos skolpersonalen till att ta upp sexuella trakasserier och könsmobbing i skolan. Motståndet berodde å ena sidan på att det saknades kunskap eller fanns rädslor för hur man ska hantera tematiken inom personalgruppen och i personalens möte med eleverna. Å andra sidan avslöjade diskussioner och arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing hur olika personalen i ett och samma kollegium förstår kön och dess koppling till och dess betydelse för det som händer i skolan.

Kunskapsbrist

Att prata om sexuella trakasserier och könsmobbing väcker olika typer av rädslor i lärarrummet. Delvis för att det i sin yttersta form handlar om övergrepp och sexualiserat våld som kan kännas långt ifrån det egna läroämnet och den egna kompetensen, men också delvis för att en själv inte är trygg i tematiken, på grund av kunskapsbrist och hur man kunde ta tematiken på tal.

Motståndet i form av rädslor och kunskapsbrist hade följande knytpunkter:

- Det var tydligt att det fanns blandade känslor att vidare rapportera misstankar om övergrepp, eftersom lärarna inte alltid var så trygga i sina egna rättigheter eller hade kunskap om möjliga konsekvenser av rapportering. Detta gällde speciellt då studerande/elevvårdsteamet inte fungerade eller om det fanns en brist på tillit kolleger emellan.
- En oro för att eleverna skulle rikta denna nya kunskap om övergrepp och sexuella trakasserier mot skolpersonalen, speciellt mot de manliga lärarna. Det fanns redan utmanande situationer som lärare utsattes för och inte kände sig helt trygga i t.ex. vid bråk eller oegentligheter i omklädningsrummet, där en vuxen av annat kön måste gå in och bryta.

⁸ <http://www.folkhalsan.fi/startside/Var-verksamhet/Ung-och-skola/Vi-mobbar-int1/Material/>

- Ett ifrågasättande av hur tidigt denna typ av information kan ges till eleverna. Här blev det ofta en diskussion mellan olika lärare, vilket synliggjorde olika föreställningar om eleven och hur den ska bemötas. Förenklat kunde diskussionen stå mellan om eleven ska skyddas från världens grymheter så länge som möjligt eller om eleven ska få informationen så tidigt som möjligt i förebyggande syfte. Oenigheten var också tydlig kring vad olika lärare uppfattar som är tillräcklig information för åldern ifråga.
- I lärarrummet fanns det också en okunskap om hur man ska hantera det växande våldet. I början av projekttiden var dessutom rädslan för det våld som brett ut sig i skolorna (skolskjutningarna hade just hänt) och hur man ska hantera våldsamma elever, speciellt pojkar. Man var orolig för att om man lyfte sexuella trakasserier och könsmobbing, skulle den fungera som bränsle för mer våld mellan eleverna.

Med dessa erfarenheter förändrades konceptet från att först fokusera på kunskapshöjning om vad sexuella trakasserier och könsmobbing är, lagens innehåll och skolpersonalens ansvar och roll till att utgå från elevernas röster ifrån skolans verklighet, visa på problematiken och koppla den till teori för att sedan tillsammans reflektera över hur man kan förändra situationen i skolan. Då föreläsningssinnehållet blev mer jämställdhets- och jämlikhetsinriktade och fokus på det grova sexualiserade våldet minskade, så ökade istället motståndet bland skolpersonalen mot jämställdhetstänket.

Olika syn på kön

Den andra typen av motstånd i arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing kunde härledas till pedagogernas olika syn på kön och dess koppling till eleverna samt det pedagogiska arbetet. Här gick att identifiera tre olika synsätt som var oberoende av pedagogens kön och som handlar om hur man ser på eleverna ur ett jämställdhetsperspektiv.

1. Det konservativa synsättet som ser flickor och pojkar.

Pedagogen upplever att det är viktigt att flickor får vara flickor och att pojkar får vara pojkar, att de har olika behov, behöver olika stöd och har olika utmaningar i skolan. Det är samma pedagog som menar att pojkar är lite busigare och behöver få ta lite mera plats, att det är hormoner och att man inte ska begränsa dem. Samma pedagog är bekymrad över den feminisering som skett i skolan och att pojkar saknar förebilder. Detta synsätt bortförklarar ofta skällsord som skämt, tycker att vissa elever får skylla sig själva om de blir utsatta pga. av deras klädsel eller sätt att reagera på kränkningar. Synsättet motarbetar ofta förändringsarbetet aktivt med handlingar och kommentarer.

2. Det individorienterade synsättet

Pedagogen upplever att jämställdhet är viktigt, men menar att vi ändå måste utgå från och se eleverna som individer, med olika behov och styrkor. Det är samma pedagog som inte kan svara på frågan om varför hen själv inte lyckats förhindra att könsmonster uppstår vad gäller prestation och ämnesval i läroämnena som hen undervisar i. I fall där inga könsskillnader i

prestation bland eleverna kan iakttas, kan pedagogen inte förklara på vilket sätt hans pedagogik skiljer sig från kollegans där könsskillnader finns. Den individorienterade pedagogen upplever ofta att "problemen" ligger någon annanstans och utanför hans egen påverkningsmöjlighet eller att det löser sig med tiden. Han drar också gärna fram exempel på hur saker och ting nuförtiden är mycket bättre, då det kommer till jämställdhet.

3. Det könsmedvetna eller feministiska synsättet

Pedagogen utgår ifrån att han är med och återskapar ojämställdheten i klassen. Han arbetar självkritiskt både med sig själv och tillsammans med eleverna under lektionstid. Till sin hjälp har pedagogen kunskap om de största könsnormsfällorna och undersöker vilka som han själv trillar i. Pedagogen känner sig ofta rädlös då han ser könade mönster, eftersom pedagogen inte vet hur han ska göra för att förändra dem. Vissa pedagoger använder sig redan nu av olika metoder, men känner att han vill komma åt fler strukturer i undervisningssituationen. Denna pedagog känner sig ofta ensam i sitt arbete och vet att verklig förändring kräver att hela kollegiet är med i arbetet. Pedagogen har därför ofta frågor om hur man ska agera bland sina kolleger, han har tagit eller getts rollen som jämställdhetsivraren eller så har han tappat hoppet och är den som slänger spydiga kommentarer till de som företräder det konservativa synsättet i kollegiet.

Eftersom diskussion om ojämställdhet eller diskriminering i skolan tolkas direkt och indirekt som ett ifrågasättande av den enskilda pedagogens metoder och förhållningssätt var det extra viktigt att hålla fokus på de ojämställda strukturer som vi alla är en del av att upprätthålla snarare än att det är enskilda pedagoger som gör s.k. fel. Ingen annan institution granskas och kritiseras så starkt som skolan och ett skuldbeläggande av enskilda individer, här pedagoger eller annan skolpersonal, väcker inte ett intresse för att föra in jämställdhetsfrågor som en del av det mobbningsförebyggande arbetet.

Dessa motstånd ökade behovet av att lägga in teori om jämställdhet för att förklara sexuella trakasserier och könsmobbing, men också för att visa på att man borde arbeta för att komma åt de verkliga problemen och inte enbart uttrycken för dem. Med dessa tre synsätt i ett och samma lärarkollegium blev det tydligt att skolan behöver sätta igång med ett jämställdhetsarbete för att arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing skulle få resultat. Samtidigt som det blev uppenbart att det finns stora utmaningar i att skapa ett gemensamt plan- och målmässigt främjande av jämställdhet och jämlikhet, som en del av det mobbningsförebyggande arbetet, då synen på kön är så varierande. Folkhälsan, här i form av projektledaren och som utomstående expert, har haft en legitimitet att peka på uppenbara utmaningar kopplat till kön, men också möjliga förklaringar och lösningar för det dagliga arbetet i den aktuella skolan. Kärlek börjar inte med bråk - projektet satte fingret på utmaningar och möjligheter med att arbeta med dessa frågor på ett mer strukturellt och målmässigt sätt i en utbildningsmiljö.

Att arbeta med sexuella trakasserier och könsmobbing handlar om att se och förstå att dessa utmaningar i skolmiljön är en spegling av samhällsliga strukturer som vi alla är med och upprätthåller. Det innebär att arbete med jämställdhet och jämlikhet är ett självreflekterande *arbete*, oberoende om man är en del av skolans personal, en elev eller en förälder. Arbetet är en *process*, där förändringen kräver tid då det många gånger är omedvetna handlingar och föreställningar som behöver förändras. Det kräver också att personen är *villig att granska sig själv*, känner *sig trygg i förändringsprocessen* och kan ta till sig den kunskap som förmedlas. Dessa faktorer beaktades i utvecklandet av arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing i skolmiljöer. Tillvägagångssättet utvecklades speciellt inom lärarnätverken, där det fanns plats att bolla idéer och erfarenheter med en mindre, motiverad och aktiv grupp lärare.

Sammanfattning

Då arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing inleddes på Folkhälsan fanns det ont om information om hur utbrett fenomenen var i skolan, hur det tog sig uttryck, om och hur man arbetat med detta och om lärarna var medvetna och hade kunskap om dessa frågor. Kärlek börjar inte med bråk blev därför ett pilotprojekt för att undersöka och öka kunskapsnivån om sexuella trakasserier och könsmobbing hos eleverna, undersöka hur fenomenen tog sig uttryck i skolmiljön, hur eleverna såg på det, deras strategier och behov av verktyg. Att sätta ord på sexuella trakasserier och könsmobbing blev en viktig del av det kunskapshöjande arbetet. Då konceptet piloterades bland lärarna möttes det av motstånd i form av rädslor för att ta upp sexuella trakasserier och könsmobbing samt kunskapsbrist om kön och dess betydelse i skolmiljön.

Del 2

Könsperspektiv i det mobbningsförebyggande arbetet

Denna del kommer att fokusera på förskjutningen av fokus från att arbeta med sexualiserat våld till att arbeta med sexuella trakasserier och könsmobbing som en del av den mobbningsförebyggande verksamheten.

Från elevmöten till dialog med skolpersonal

Under projekttiden för Kärlek börjar inte med bråk startade redan ett samarbete med projektet FamiljeBolaget genom arbetsbladet Kön spelar roll (Gustavsson 2009). Arbetsbladet ingick i FamiljeBolagets utbildningspärm Föräldrakraft. Arbetsbladet handlade om hur man kunde ta upp frågor kring sexualitet och kön som förälder och i arbete med unga. Folkhälsan var även delaktig i arbetsprocessen kring ett videomaterial "Blandis", som producerades av yrkesskolan Arcada och tog upp frågor kring jämställdhet i familjen.

Erfarenheterna från projektet Kärlek börjar inte med bråk flyttades över till den mobbningsförebyggande verksamheten i början av 2009. Syftet var att integrera kunskapen från projektet in i den mobbningsförebyggande verksamheten. Det

betydde att den elevbaserade tyngdpunkten i Kärlek börjar inte med bråk - verksamheten byggdes om för att fungera som utbildning av skolpersonal. Verksamheten bytte även namn till Jämställdhet i skolan, men föreläsningarna hade ofta namnet Kärlek börjar inte med bråk för att visa på hur vuxna med små handlingar i vardagen, som att använda ett ordspråk, kan bidra till att upprätthålla stereotypa bilder av kön och våld.

Inom Kärlek börjar inte med bråk var främjande av sexuell hälsa i fokus för utvecklingsarbete, där barn och unga fungerade som målgrupp och arbetet skedde i klassrummet. Jämställdhet i skolan skulle utgå från det mobbningsförebyggande arbetet, där lärare och annan skolpersonal var målgruppen. Erfarenheterna av arbetet med barn och unga blev viktiga i utvecklingsarbetet till Jämställdhet i skolan. Möjligheten att kunna hänvisa till elevernas tankar, frågor och erfarenheter av sexuella trakasserier och könsmobbing blev ibland avgörande för att möta olika typer av motstånd i lärarrummet. Barn och ungas upplevelser kunde användas som grund för varför fortbildning och metodmaterialutveckling riktad till skolpersonal med vinklingen sexuella trakasserier och könsmobbing var viktig. Detta var fortsättningsvis viktigt, eftersom statistik inte alltid är tillräckligt motiverande för alla i skolpersonalen.

Under projektet Kärlek börjar inte med bråk arbetade föreläsarteamet direkt med eleverna kring tematiken sexualiserat våld. Flera lärare upplevde temat som viktigt, men svårt att själv prata om eller viktigt att det kom någon utifrån och diskuterade tematiken.

Kärlek börjar inte med bråk konceptet riktades främst till elever, vilket bidrog till att skolan kunde visa på att man försökt göra något åt de utmaningar som fanns i skolmiljön. Det fanns tyvärr en del skolor som hade en förhoppning om att dessa utmaningar skulle lösas med hjälp av ett besök av Folkhälsans föreläsningsteam. Det avslöjade också skolpersonalens syn på utmaningarna som enbart tillfälliga eller som en avsaknad av kunskap, insikt eller empati. Andra lärare upplevde att det egentligen inte fanns några utmaningar i den egna skolan, eller att man inte skulle göra problemen större, eller "väcka björnen som sover" som en lärare formulerade det. Att de interaktiva föreläsningarna skulle fungera som den enda kunskaphöjningen eller som brandsläckning efter en specifik incident i skolan var självklart inte syftet med Folkhälsans arbete – men emellanåt användes det så.

Inom det mobbningsförebyggande arbetet kände man väl till denna typ av utmaningar och arbetet hade därför förflyttat fokus till att stöda skolpersonal i vardagsarbetet, istället för att möta barn och unga. Det krävde en ordentlig bearbetning av konceptet Kärlek börjar inte med bråk. Förändringen från ett elevorienterat till lärarorienterat perspektiv ställde andra krav på hur konceptet kring sexuella trakasserier och könsmobbing förpackades för att lärarna skulle känna sig trygga att själva arbeta med frågorna i klassen.

Två kunskapsområden i arbetet med kränkningar

Jämställdhet i skolan utgår ifrån att sociala och kulturella uppfattningar om kön är av betydelse i en skolmiljö. Projektet utgick ifrån skolvardagens vanligaste kränkningar, sexuella trakasserier och könsmobbing och hade som syfte att klargöra på vilket sätt de är kopplade till kön och maktutövande (se motsvarande i Dahlén 2010). Genom att lägga kränkningarna i fokus kan vi synliggöra mönster. Dessa mönster kan analyseras och teoretiseras för att hitta svar varför dessa

kränkningar sker, varför det fortsätter att finnas och hur de kan brytas. Angreppssättet inom arbetet var att snarare diskutera och reflektera över t.ex. homofobi, än att diskutera förbud av kränkande ord kring homosexuella. Man kunde förenklat säga projektet fokus låg på att komma åt själva roten till att kränkningar uppstår, än att bara bearbeta överlopps ord kränkningarna som sådana. Det nya projektet hade en stark teoretisk förankring kopplad till den empiriska kunskap som samlats under "Kärlek börjar inte med bråk", men projektledaren hade ont om kunskap om hur ett förebyggande arbete organiseras i skolans vardag, vilka skyldigheter och möjligheter skolpersonalen har enligt lagen samt personalens färdigheter att granska sig själva och sitt arbete.

Den mobbningsförebyggande verksamheten hade all denna praktiska kunskap om det förebyggande arbetet som hade samlats under tiotals år genom Folkhälsans arbete. Det mobbningsförebyggande arbetet utgick ifrån, att på olika sätt stöda pedagoger och övrig skolpersonal i att jobba förebyggande, men också ingripa vid behov. Dess teoretiska förankring handlade om kunskap kring mobbning som ett komplext fenomen, skillnaden till konflikt, mobbningens uttryck, kontinuum, samt olika sätt att ingripa och förebygga i en skolmiljö. Inom mobbningsforskningen kan man iakttä att vissa grupper är mer utsatta för mobbning, men fokus ligger främst på mobbningsituationen och hur vi kan undvika att de olika rollerna som finns i en mobbningsituation utvecklar sig. Den mobbningsförebyggande verksamheten hade alltså mycket expertis kring hur man kan jobba planmässig och målmedvetet vid ingripande, och där fanns expertis på hur man kan arbeta ihop grupper och att skapa en gemenskap, där alla ryms med. Men den mobbningsförebyggande verksamheten kunde inte teoretiskt förklara, utan snarare bara konstatera, att det även fanns könsskillnader i hur elever mobbar och blev mobbade.

Folkhälsans mobbningsförebyggande verksamhet var till sin form och attityd öppen för förändringar, även mer radikala sådana för att på bästa sätt stöda skolorna i deras arbete. En sådan attityd är grundläggande för en lyckad integration och kunskapsmöte mellan olika expertområden, även beträffande teoretiska angreppssätt.

Två verksamheter och perspektiv möter varandra

Varken projektledaren eller de personer som var ansvariga för den mobbningsförebyggande verksamheten var djupare insatta i varandras arbete, då projektledaren blev en del av det mobbningsförebyggande teamet och verksamheten. Projektledaren hade varit gästföreläsare på lärar- och kuratornätverk, samt varit inbjuden till enskilda föreläsartillfällen.

Genom att projektledaren deltog aktivt i den mobbningsförebyggande verksamhetens olika delar och höll en del av programmet av en utbildning t.ex. bidrog med special fokus på ett lärarnätverk, en handlingsplansträff eller liknande blev innehållet i Kärlek börjar inte med bråk inte bara bekant för kursdeltagarna, utan även för de som arbetade i den ordinarie verksamheten. Projektledaren var med under hela utbildningsdagar vilket bidrog, inte bara till att få en inblick i kollegerna specialområden, dess metoder och förhållningsätt i det mobbningsförebyggande arbetet, utan även en inblick i hur skolpersonalen arbetade på fältet, såg på sitt mobbningsförebyggande arbete och relaterade det till andra områden i de interaktiva utbildningstillfällena. Även samtalen under

gemensamma arbetsresorna eller vid genomgång av utvärderingen gav utrymme att reflektera verksamheterna ur många olika vinklar och skapade djup.

Då projektet Jämställdhet i skolan mötte den mobbningsförebyggande verksamheten var det delvis ett möte mellan två olika angreppssätt både vad gäller målgrupp och form för verksamheten. Delvis var det också två olika perspektiv eller angreppssätt att se och förhålla sig till maktutövning, ett könat och ett okönat. Dessa olikheter som personalen inom verksamheterna representerade, kan om verksamheterna är tillräckligt öppna för nya perspektiv (snarare än rädda för ifrågasättande av sin verksamhet som man bedrivit på ett visst sätt under en lång tid) ge utrymme för att utmana och dra nytta av varandra. Det kräver tillit mellan medarbetarna, för att inte utmynna i försvar av det egna reviret, vilket kan vara utmanande i expert- och projektsammanhang.

Att synliggöra kletet

Från att sexuella trakasserier och könsmobbing varit enbart ett nytt tilläggstema i arbetet med skolpersonalen och nätverken inom den mobbningsförebyggande verksamheten, började konceptet även utmana det traditionella sättet att se på mobbing och det mobbningsförebyggande arbetet. Detta var en naturlig konsekvens vid samarbetet kollegor emellan, där expertkunskap möttes, reflekterades och integrerades djupare i verksamheten.

Definitionen av mobbing kräver en utpekad förövare och utsatt. Det är frågan om en avsiktlig kränkning under längre tid. Trakasserier och diskriminering inbegriper både medvetna och omedvetna kränkande handlingar av en eller flera förövare, och där dessa kränkningar riktas medvetet eller omedvetet både mot en viss person eller mot ingen specifik person alls.

Den mobbing och de kränkningar eller trakasserier som sker i skolan kan ofta kopplas till frågor om normalitet och avvikelse. Gemensamt är att den utsatta görs avvikande och annorlunda både i hur den benämns och hur den behandlas. Detta görande som utesluter och begränsar människor baserar sig på ofta på slumpvisa egenskaper hos den utsatta, men drar ofta nytta av förtryckande maktsystem.

Många undersökningar visar att barn och unga upplever att skolan inte gör tillräckligt för att stoppa de kränkningar som sker, och en del av elever upplever att det till och med kan bli värre då vuxna ingriper (Kankkunen, 2010). Eftersom varje skola har en skyldighet att enligt lag arbeta mot mobbing och kränkande bemötande kan denna typ av nedslående resultat ha olika förklaringar.

Det kan delvis bero på dålig återkoppling till eleverna, att eleverna inte får information om hur olika mobbningsärenden eller anmälningar till lärarna går vidare till t.ex. anti-mobbingsgruppen. Knappheten på information kan handla om respekt, där man inte vill peka ut elever som blivit utsatta och därför håller låg profil. Detta dilemma har diskuterats bland de aktiva i det mobbningsförebyggande arbetet samt tillsammans med skolpersonalen. Speciellt vikten av att vara medveten om denna utmaning och hur man kunde agera från fall till fall och att återkoppling sker, så att elevernas förtroende för skolpersonalen i dessa frågor upprätthålls.

En annan orsak till att eleverna får en känsla av att skolan inte gör någonting kan bero på att arbetet inte i tillräcklig hög grad lyckas ringa in det som eleverna upplever som speciellt problematiskt. Den traditionella mobbningsförebyggande verksamheten tar inte tag i det som vi under projektet kallat för "klet", "sätt" eller

”jargong” och som kan uppstå i kompiskretsar, klasser eller i hela skolor. Kletet är en beskrivning på vardagliga kränkningar som känns, men som det är svårt att sätta fingret på. Då den omtänksamma läraren, hälsovårdaren eller föräldern frågar om det är något specifikt som hänt, om någon mobbar, om den unga har en konflikt med någon eller motsvarande – kan den unga inte svara på frågan, eftersom frågan siktar ”fel”. Om det är kletet som är problemet, men begreppet varken finns eller är greppbart – vad och hur ska då den unga svara? Och hur tolkar vuxenvärlden barnets eller den ungas svar? Skolan kan inte heller ingripa i en situation om situationen är oklar, om det inte finns ord för det som händer. I mötet med eleverna har den stämning som sexuella trakasserier skapar beskrivits parallellt som sätt, stämningar och klet för att på ett bättre sätt fånga in det som händer och finns i skolan. En av de viktigaste utvecklingsprocesserna inom Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har varit att mer och mer utkristallisera denna jargong, känsla, stämning, klet – som sexuella trakasserier och könsmobbing är och bidrar till.

Forskaren Elizabeth Meyer (2008) synliggör på ett överskådligt sätt i sin avhandling relationen och skillnaderna mellan mobbing och trakasserier.

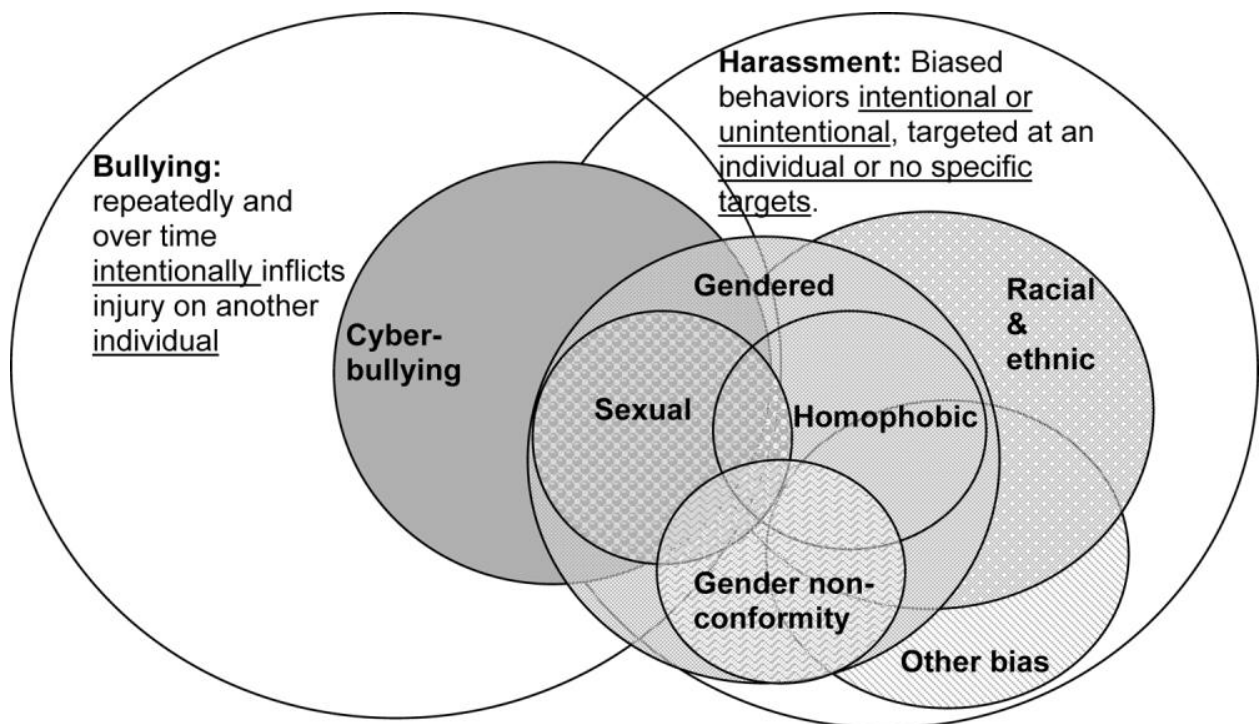

Bild ur Meyer, E. (2008) Gender, Bullying, and Harassment: Strategies to End Sexism and Homophobia in Schools.

Med hjälp av Meyers bild, kan vi också få en förståelse att det inte bara handlar om sexuella trakasserier och könsmobbing, att detta inte bara handlar om kön och sexualitet utan även inbegriper även andra maktordningar. Trakasserier fungerar snarare som ett samlingsbegrepp för olika typer av jargonger, stämningar, sätt och klet i vardagen som är kopplade till de rådande maktstrukturer som finns i vårt samhälle. Bilden visar tydligt hur homofobi, transfobi, sexism och rasism kan flätas samman i varandra och i vardagen blir eller kan vara det som lägger grunden för en

del av mobbningen. Om trakasserierna övergår till mobbningen kan det snarare vara en gradskillnad än en artskillnad för den som dagligen i en skolmiljö redan hör skällsord kopplade till kön, könsidentitet, könsuttryck och sexualitet.

Olika syn på makt och maktutövande

Det finländska mobbningsförebyggande arbetet, i jämförelse med vissa rikssvenska⁹, förhåller sig inte uttalat till olika maktteorier där kön, könsidentitet, könsuttryck och sexualitet står i fokus. Det innebär att kränkningar som följer ett visst maktmönster och där vissa elever konsekvent blir mer "indirekt" utsatta än andra, dessa kränkningar kan klassificeras istället som konflikter elever emellan då en elev får nog och agerar t.ex. genom att slå tillbaka.

De elever som blir utsatta för olika typer av trakasserier, direkt och indirekt, kan alltså ha svårt att svara på vuxnas frågor om vem det är som mobbar eller kränker. Detta eftersom det snarare handlar om ett klet, en jargong, ett sätt eller en kultur för hur eleverna uppträder mot varandra och där det är många elever inblandade i ett flöde av händelser, snarare än en specifik situation. För den utsatta kan det nämligen vara svårt att sätta fingret på vem det är, vad det är som händer, utan det handlar mera om just en känsla man har av att inte vara välkommen, passa in eller duga som man är. Detta gäller i skolan, men också på nätet och i social media. I Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan betonade man hur många egentligen är både förövare och utsatt, då det kommer till sexuella trakasserier och könsmobbing.

Då fokus inom Jämställdhet i skolan låg på att synliggöra maktstrukturer, låg fokus i den mobbningsförebyggande verksamheten på att förhindra att det överhuvudtaget uppstår maktkonstellationer genom förebyggande arbete som gruppdynamik samt klass- och skolsammanhållning. Det mobbningsförebyggande arbetet handlar också om hur både elever och skolpersonal kan ta tag i kränkningar och mobbing då det redan börjat såsom att säga ifrån, både själv eller stöda andra och uppmana att berätta till en vuxen. Metoderna gäller bara mobbing. Inom den mobbningsförebyggande verksamheten betonade man vikten att se skillnad på mobbing och konflikt, eftersom konflikter inte behöver leda till något destruktivt, men mobbing gör det. En del av det mobbningsförebyggande arbetet handlade om att skilja mellan mobbing och konflikter, där Meyers bild synliggör riskerna om det mobbningsförebyggande arbete bara inbegriper det som går under benämningen mobbing. Genom samarbetet mellan den mobbningsförebyggande verksamheten och Jämställdhet i skolan, kunde man på ett nytt sätt skapa en större helhet om problematiken samt hur denna skulle tas tag i.

Om fokus i Jämställdhet i skolan ligger på varför handlingen ser ut på ett visst sätt, kunde man förenklat säga att det mobbningsförebyggande arbetet inte handlar om att förstå hur själva innehållet i handlingen ser ut, utan vem som tar vilken position och hur positionerandet kan brytas. Med dessa två olika angreppssätt fanns det utrymme för mycket utbyte, diskussioner och reflektioner kring det egna arbetet.

Sammanfattning

Att anlägga ett perspektiv på en etablerad verksamhet genom att sammanföra två olika kunskapsområden betyder att allt egentligen förändras. Vid transformationen

⁹ T.ex. Stiftelsen Friends arbete med mobbningsförebyggande arbete.

av Kärlek börjar inte med bråk-projektet till Jämställdhet i skolan, fungerade den mobbningsförebyggande verksamhetens erfarenheter och kunskap om arbete med skolpersonal som ett nytt perspektiv på arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing. De största förändringarna var övergången från elevfokus till skolpersonalfokus, och därmed kunde arbetet utvecklas till att bli ett mer planmässigt och långsiktigt arbete i skolmiljön. Då sexuella trakasserier och könsmobbing inte längre var direkt kopplad till sexualfostran, utan till det mobbningsförebyggande arbetet, skapades plötsligt nya sätt att diskutera tematiken, som i sin tur öppnade upp för ny förståelse även för projektledaren. Det var först nu som begreppet "klet" växte fram från mötet med eleverna och kopplingen till makt och de andra diskrimineringsgrunderna blev starkare.

Del 3

Arbetet på och tillsammans med fältet

Kännetecknade för verksamheterna Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan var att de bidrog till producerande av olika typer av material vars gemensamma nämnare var kön, jämställdhet, våld och hälsofrämjande arbete. Materialet har varit föreläsnings- och presentationsmaterial, men också tryckta och webbaserade material. Vissa material har bara används inom verksamheten, medan andra producerats i tryckt eller webbaserad form endera som självständiga material eller som delar av andra materialhelheter, både inom Folkhälsan och tillsammans med samarbetspartners.

Denna del beskriver tre olika huvudtyper av material medan en komplett lista på föreläsningar, materialproduktion och samarbeten hittas i bilaga 5: Föreläsningskoncept och materialproduktion. Listan innehåller både beskrivningar och kommentarer för att tydliggöra processen av materialen.

Plats att utveckla: Lärar- och kuratorsnätverk

En viktig del av utvecklingsarbetet har varit konkret utbyte med aktiva på fältet, detta har förverkligats i workshops, föreläsningar och presentationer av utkast på materialidéer eller material. Ett exempel är de föreläsningar som erbjudits som en del av lärar- och kuratorsnätverksträffarna. Träffarna fungerade för projektledaren som en plats att testa tillvägagångssätt, bolla idéer och testa metoder för både nyutvecklade föreläsningar och material. Nätverken består av representanter från olika skolor och kommuner, och därmed olika utgångspunkter (både utmaningar och styrkor), vilket varit viktigt att kunna dra nytta av i ett tidigt skede av utvecklingsprocessen. Lärar- och kuratorsnätverken har varit en viktig del i utvecklande av verksamheten tack vare ärlig och rak feedback samt den breda regionala representationen.

Sammanförande av kompetenser: Handlingsplansutbildning

Projektet Kärlek börjar inte med bråk hade fokus på sexualundervisningen och fungerade som en egen helhet vid sidan av Sexsnack. Det efterföljande projektet,

Jämställdhet i skolan, fungerade också som en självständig del, men nu skedde mer integrering mellan olika verksamheter. Dels ett stärkande av den hälsofrämjande synvinkeln, men också på en mer verksamhetsbaserad nivå, främst inom Folkhälsans förbund. Det största integreringsarbete skedde självklart i den mobbningsförebyggande verksamheten. Ett exempel är handlingsplansutbildningen.

Inom det mobbningsförebyggande arbetet ordnade man sedan flera år tillbaka en två dagars handlingsplansutbildning för den grundläggande utbildningen. Då planeringen av handlingsplansutbildningarna för andra stadiets utbildningar började passade man därmed på att från början ta vara på de olika kompetenser och resurser som fanns från arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing.

Eftersom projektledaren redan var införstådd i handlingsplansutbildningarna och sexuella trakasserier redan var en del av helheten så diskuterade man hur man kunde förbättra och förändra i utbildningen då den nu skulle riktas till andra stadiets utbildning.

Projektledarens tidigare erfarenheter att arbeta planmässigt med jämställdhet sammanfördes med mobbningsförebyggande teamets erfarenheter att arbeta planmässigt i det mobbningsförebyggande arbetet. Det resulterade i en checklista som kombinerade båda kompetenserna och dessutom uppfyller kraven på både en jämställdhets- och en mobbningsförebyggande handlingsplan. (Bilaga 6: Checklista till mobbningsförebyggandehandlingsplan) Fokus låg fortfarande på det mobbningsförebyggande arbetet, men allt fler skolor integrerade olika grader av jämställdhetstänk i handlingsplanen mot mobbing under de kommande utbildningarna.

Erfarenheterna från bl.a. handlingsplansutbildningarna utmynnade senare ut i ett samarbete med svenska avdelningen vid Utbildningsstyrelsen (se gemensam presentation i bilaga 7: Presentation av Jämställdhet i praktiken) i form av en handbok i praktiskt jämställdhetsarbete (Gustavsson 2012).

Arbetet på fältet: Fortbildning av lärarkollegium

Utvecklingsarbetet skedde kontinuerligt i mötet med fältet. Under åren 2010–2012 var det möjligt att gratis erbjuda fortbildning till lärarkollegiet i frågor om sexuella trakasserier och könsmobbing. Föreläsningarna ordnades på skolornas initiativ, vilket betyder att de skolor som tagit del av kunskapspaketet vanligtvis redan i någon form påbörjat sitt arbete med dessa frågor. Informationen om fortbildningarna gick ut i form av ett infoblad som en del av Folkhälsans årliga skolpaket och som postades till alla svenskspråkiga skolor i Finland.

Föreläsningarna har vanligen skett på eftermiddagar då hela kollegiet (eller på mindre orter även kollegier från flera närliggande skolor i regionen) funnits på plats. Föreläsningkonceptets syfte har varit att öka kunskapen om varför sexuella trakasserier och könsmobbing förekommer i skolan. Det har handlat om att lyfta upp vad fenomenet beror på och hur det hänger ihop och är en del av samhällelig syn på kön, hur fenomenet upprätthålls och på vilket sätt man kan bryta det som vuxen. (Se bilaga 4: Kärlek börjar inte med bråk – för skolpersonal) Då materialet för hur man kunde jobba med sexuella trakasserier och könsmobbing blev klart fortbildades skolpersonal i hur man kunde använda det (bilaga 8: Presentation av DVD materialet om sexuella trakasserier och könsmobbing). Likaså utvecklades en

fortbildning i barnkonventionen utgående från barnkonventionsmaterialet För mer rättvisa (Gustavsson och Wulff, 2010) som togs fram inom ramen för projektet tillsammans med Finlands svenska skolungdomsförbund och Förbundet Hem och Skola i Finland (bilaga 9: Presentation av För mera rättvisa).

Sammanfattning

Under projekttiden producerades olika typer av föreläsnings-, metod- och utbildningsmaterial.

Förutsättningar för ett bra material är förankring både i teori, i de lokala förhållandena och i de behov som användarna på fältet ser. Folkhälsan har under projektet kunna erbjuda arenor att utveckla och testa med brukarna, att sammanföra interna kompetenser och nå användarna på fältet. För att ett projekt inte ska bli ett isolerat fenomen eller personbundet i en verksamhet behövs det en bredd av verktyg för att integrera kunskapen som utvecklas under projekttiden.

Del 4

Heteronormen som ett verktyg att förstå kränkningar

Arbetet med sexuella trakasserier inom Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har haft ett starkt stöd i teori kring kön, makt, våld. Vid den kvinnovetenskapliga institutionen vid Uleåborgs universitet finns ett starkt kunnande kring sexualiserat våld och trygghetsförstran i utbildningsmiljöer. Därför tog det inte länge förrän ett kontinuerligt utbyte mellan forskarna och projektledaren utvecklades. Utbyte har skett genom att projektledaren bjudits in till forskningsseminarier och presenterat och diskuterat sitt arbete, fungerat som extern föreläsare på universitetskurs samt utbildat skolpersonal inom ramen för universitetets projekt i Ritaharjun koulu¹⁰. Utbytet har stärkt den teoretiska förankringen i Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan, men också öppnat upp för nya insikter för fenomen som iakttagits under projekttiden. Den teoretiska grunden har för projektledaren fungerat som en kvalitetssäkring för att de nyutvecklade metoder och tillvägagångssätten möter den konkreta verkligheten och därmed stöder ett långsiktigt arbete.

Eftersom teorier kan fungera som verktyg om de anpassas och kopplas till verksamhetsnära exempel valde projektledaren att introducera olika teoretiska begrepp i möte med elever och skolpersonal. Tillvägagångssättet har inspirerats av det motsvarande arbete som gjorts i Sverige (se t.ex. Dahlen 2010, Nordenmark och Rosén 2008) och där teori används speciellt mycket inom området jämställdhet och likabehandling för att skapa struktur och neutralitet i det annars komplexa och laddade ämnet. De centrala begreppen som introducerats under projekttiden har varit heteronorm och det normkritiska förhållningssättet. Dessutom har begreppen

¹⁰ Läs mer om det våldsförebyggande projektet i Ritaharjun koulu via Allies E-Guide http://www.edu.oulu.fi/Apropos/allies/FI/ALLiES_eGUIDE_partnerit.htm

”hora” och ”homo/bög” används som symboler för hur sociala begränsande och uteslutande normer skapas i en skolvardag.

Föreläsningarna som riktades till skolpersonalen lyfte fram hur vi kan förstå och möta kränkningar som har sina rötter i ett heteronormativt tänk genom ett normkritiskt förhållningssätt (se t.ex. Bromsteth och Darj 2010, BRYT 2010). Detta för att visa på varför vissa metoder för att arbeta förebyggande är effektivare än andra. Nedan kommer användningen av heteronorm, hora och homo under projekttiden att beskrivas närmare.

Heteronormen

Begreppet heteronormen hjälper oss att förstå varför de sexualiserade och de könade kränkningarna uppstår, hur de tar sig uttryck, det vill säga hur de skapar ett mönster i det vardagliga livet, och varför de fortsätter att upprepas. Heteronorm betyder att det finns normer d.v.s. osynliga regler om att flickor och pojkar måste vara olika (hetero) (Dahlén 2006). Det finns olika könsnormer d.v.s. förväntningar, krav och önskningar som kopplas till kön. Dessa könsnormer kan alltså vara begränsande och uteslutande på så sätt man som ung kan känna att man inte duger, är fel, inte passar in eller inte klarar av att leva upp till (köns)normen. Såsom att det finns förväntningar på att pojkar är och ska vara bråkiga, intresserade av matematik och fotboll eller att flickor läser mer böcker och ska läsa flitigt på läxorna, vara förståndiga, vara intresserade av att läsa språk och gilla att shoppa. I arbetet med elever handlade det om att prata om dessa normer, hur dessa förväntningar, önskningar och krav ser ut i vardagen, i den egna skolan eller klassen. Att synliggöra och sätta ord på normer och normerande handlingar som man kanske tidigare bara känt, men inte riktigt sett.

”Olika”- delen i begreppet heteronormen betyder också att det finns ett krav, förväntan och önskan att flickor och kvinnor är och också fortsätter att vara annorlunda än pojkar och män och tvärtom. Om man bryter denna oskrivna regel (t.ex. som pojke gör något som kodats som flickigt) så blir man straffad, ofta i form av olika kränkningar. Det innebär att en flicka eller pojke lär sig att de inte ska ”stiga utanför” de könsnormer och regler som gäller för flickor och pojkar.

Ett exempel kunde vara att om en flicka är lika flirtig som en pojke eller en pojke väljer handarbete som tillval, utmanar dessa unga regler och därmed könsnormer i sin skolmiljö. Konsekvenserna kan vara att flickan kan få ett dåligt rykte och att pojken får ett nedsättande smeknamn eller blir retad av sina klasskamrater. Många gånger är kränkningar (t.ex. orden) relaterade till kön och sexualitet, trots att normbrottet (t.ex. handarbetsvalet) inte har något med varken sex eller sexualitet att göra. Dessutom ser dessa kränkningar olika ut, exempelvis så skiljer sig skällsorden åt, beroende på om det är en flicka eller pojke som blir utsatt.

Genom att titta närmare på skällsorden och vad de betyder eller hänvisar till, kan man också iaktta hur olika normer och regler för kvinnlighet och manlighet skapas i en skolmiljö.

Skällsorden kan fungera som ett mätinstrument, där man kan se när en flicka eller en pojke gått över gränsen för vad som är ok för en flicka respektive pojke i just den skolan/kompisgruppen eller klassen. Dessa könsnormer kan nämligen variera. Alla elever måste däremot förhålla sig till dessa normer. Eleverna kanske inte alltid följer dem, struntar helt i dem eller inte riktigt förstår dem, men känner av dem.

Eftersom dessa regler, könsnormer, är olika för flickor och pojkar betyder det att normerna skapar olika möjligheter och förutsättningar för eleverna att forma sin identitet, beroende på om de uppfattas som flickor eller pojkar (Henkel 2006, Henkel och Tomicié 2009).

De vanligaste skällsorden (direkta och indirekta) som riktas mot flickor (hora) respektive pojkar (homo, bög, gay¹¹) fungerar ofta som reaktioner på ett normbrott en elev gör eller representerar. Dessa situationer där skällsorden uppstår fungerar som markörer för rätt och fel, inte bara för den utsatta flickan eller pojken, utan för alla flickor och alla pojkar som är närvarande. Det samma gäller även vid t.ex. transfobiska eller rasistiska uttalanden. De olika diskrimineringsgrunderna vävs emellanåt ihop beroende på vilka negativa stämningar som finns mot olika minoritetsgrupper i samhället just då det händer.

Hora och homo har sedan Kärlek börjar inte med bråk fungerat som symboler, men också som konkreta exempel, för hur könsnormerna existerar i skolan i dag. Det finns klasser eller mindre skolor där dessa skällsord inte är så förekommande, det betyder inte att skolan eller klassen behöver vara fri från könsnormer, utan man behöver titta närmare för att se på vilket sätt markörerna sätts kring femininitet och maskulinitet i denna klass eller skola.

Begreppen homo och hora är inte varandras motsvarigheter, utan de har olika betydelse och det leder till olika konsekvenser, beroende på om en elev uppfattas som flicka eller pojke. Denna olikhet mellan orden avslöjar att det innebär att flickor och pojkar tvingas förhålla sig olika till frågor om kön, könsidentitet och könsuttryck¹², sex, sexualitet och sexuell läggning (Mendel-Enk, 2004, Ambjörnsson 2007, Aaltonen 2007, Adami 2008, Guillou 1999).

Trots att det kommande avsnittet kommer att utgå från dessa två skällsord är det viktigt att se dem snarare som symboler, diskurser, berättelser om hur man kan trycka ner en flicka eller pojke än att fokusera själva orden. Under mötet med skolpersonalen har de därför uppmanas till att förstå skällsorden hora och homo som berättelser eller symboler som barn och unga ofta tvingas förhålla sig till i skolan. Med en sådan läsning kan vi få en bättre helhetsbild av hur könsnormer skapas och återskapas i skolmiljön och att skällsorden bara är toppen av isberget.

Horan

Att det är ordet "hora" som direkt eller indirekt används som skällsord mot kvinnor är inte en slump. I dag används inte hora lika frekvent som tidigare, men antydningar, kommentarer och blickar som kan kopplas till begreppet eller berättelsen om horan finns det gott om. Det är tydligt att flickorna (men även kvinnor) fortfarande tvingas förhålla sig till konceptet "hora" i det som de gör, säger och tänker. Så trots att ordet inte alltid finns där konkret i vardagen, och trots att alla flickor inte behöver höra det, så finns hotet om "hora-stämpeln" där. (Ambjörnsson 2007, 13) För att förstå ordet hora, dess betydelse och konsekvenser i skolan idag är det viktigt att komma ihåg att det under historiens gång funnits ett

¹¹ I fortsättningen kommer för läsbarheten enbart homo att användas i texten, även om både bög och gay kan vara mera förekommande i vissa regioner i svenska Finland.

¹² Kön, könsidentitet och könsuttryck beskriver hur vi kan se på kön på olika sätt; delvis ur en fysisk eller biologisk synvinkel (kön), men också hur vi uppfattar vår egen identitet – vad vi känner oss som (könsidentitet) samt hur vi ger uttryck för kön såsom hur vi klär oss, rör oss och kommunicerar. Läs mer i Mångfald ryms i skolan, Seta 2010

uttalat intresse att kontrollera kvinnors sexualitet, i dag anpassad till dagens förhållanden och till de ungas konkreta verklighet. (Aaltonen 2007, Ambjörnsson 2007, Wennstam 2012)

Under föreläsningar både med elever och med skolpersonal och i möte med sakkunniga har olika exempel på hur flickor måste förhålla sig till och påverkas av bilden av horan lyfts upp. Oftast har exempel kopplade till sexuell aktivitet, kläder och kropp eller att ta plats lyfts fram.

Genom att identifiera fel och rätt sätt att göra och vara, skapar flickorna en gemensam karta eller mall för hur man ska vara som flicka. I sökande av definition av det som uppfattas som den rätta kvinnligheten lär sig kvinnor att värdera och nedvärdera varandra för att skapa avstånd till horan d.v.s. kvinnan som är och gör fel. Vi kan tolka skvallret som en överlevnadsstrategi hos flickorna, ett sätt att försöka kontrollera, undvika, försök att skydda sig för, stöta bort eller överleva hora-stämpeln. Detta tolkas av omgivningen som att flickor inte håller ihop eller pratar bakom ryggen på varandra för att flickor är sådana. Kravet på att flickor måste vara på ett visst sätt bidrar alltså till att splittra flickorna eftersom gränsen mellan den som uppfattas som den rätta flickan och den som uppfattas som hora är en stor gråzon och kan variera över tid och rum. Skällsordet hora behöver alltså inte ens användas. Detta kan ändå ske i form av blickar, gester och miner, fysisk kontakt eller att hänvisa till händelser eller andra kvinnor som kan kopplas till det som uppfattas som horigt i en situation som ingenting har med sex eller sexualitet att göra.

Flickor har olika sätt att förhålla sig till berättelsen om horan eller hora-stämpeln. Det finns de flickor som gör allt för att passa in, hitta det som uppfattas som det rätta sättet att vara flicka, där hon är beredd att anpassa sig för att duga som flicka. Sedan har vi de flickor som inte orkar med pressen, inte kan eller känner att de förstår hur man ska navigera i denna gråzon. Vissa flickor ger upp, kapitulerar genom att ta sig an hora-stämpeln. Dessa flickor ses ofta som problematiska ur de vuxnas synvinkel eftersom de klär sig för utmanande, är högljudda eller kanske inte bryr sig om skolarbetet. Dessa flickor fungerar också som dåliga exempel för de andra flickorna om hur man inte ska vara (Ambjörnsson 2007, 189).

Det finns också de flickor som medvetet stiger helt ur denna berättelse om horan eller som redan tidigare riktat hela sin fokus åt ett annat håll, såsom pluggisen, hästflickan eller flickan som satsar sin tid och energi på en idrottsgren. Men inte heller där kommer flickorna att vara helt fria från flicknormer, de ser bara lite annorlunda ut (Nora Brandt 2008).

Homo

Det mest förekommande skällsordet i de finlandssvenska skolorna i dag efter v- eller f-ordet är homo/bög/gay (beroende på region, skola eller klass). Då man pratar, både med pedagoger och med elever, menar de ofta att ordet har tappat sin betydelse och att det inte alls handlar om homosexualitet längre och att det därför inte ska tolkas som homofob.

I arbetet med *Jämställdhet i skolan* har en viktig aspekt varit att just synliggöra och lyfta upp och ifrågasätta homo-ordets icke-betydelse i skolan. Genom att fråga eleverna om varför de inte använder ordet hetero istället, speciellt då de berättar

att de vet att deras kompis inte är homo, så stiger man in i en intressant diskussion om vad homo egentligen symboliserar för pojkarna.

Homo-kodningen (att något uppfattas som böigt, homo eller gay) är ett motsvarande exempel på hora-stämpeln, och handlar om regler och (köns)normer för hur man får och ska vara manlig och pojkig i skolan. Att använda homo eller bögt som skällsord är inte bara homofobt, utan det är också många gånger transfobt och misogynt. Detta är en relevant skillnad till användningen av ordet hora som dessutom inte alls är lika förekommande som ord, och kan förklara varför Jämställdhet i skolan projektet många gånger lagt ett större fokus på att diskutera manlighetsskapandet.

Under föreläsningar med elever och skolpersonal har olika verksamhetsnära exempel presenterats för att visa på vilken funktion och vilka negativa konsekvenser skällsordet homo kan ha i en skolmiljö. De tre vanligaste exemplen handlar om med vem man förväntas ha sex, om kravet på avstånd femininitet och om de strikta regler kring beröring som finns mellan många pojkar. Dessa tre exempel kan alla kopplas samma till hur pojkar och deras uttryck för maskulinitet skapas och kontrolleras.

För att undvika homo-stämpeln förväntas det att pojkar ska bevisa sin heterosexuallitet, vilket ofta leder till en sexualisering av flickorna. Pojkars sexualisering av flickor kan istället för att kopplas till förklaringar som testosteron eller "pojkars oförmåga att uttrycka sina känslor", läsas som en strategi för att undvika kränkningar kopplade till manlighet och ett sätt att ta avstånd till homo-ordet. Prat om sex blir ett sätt att tydliggöra sin heterostatus och därmed platsa in i bilden av det som uppfattas som den riktiga mannen. (Adami 2008, Dahlen 2006) Kravet på en viss typ av heterosexuallitet kan vridas till en homofobi hos pojkarna. Eftersom stämplingen "homo" (likt flickornas "hora") är stigmatiserande är det också något alla pojkar måste förhålla sig till. Bilden av den homosexuella mannen och pojken är en stereotyp feminin man eller pojke. För att undvika stämpeln måste man som pojke ta avstånd från handlingar, åsikter eller intressen som kan sammankopplas med eller "kodas" som böjiga eller gay.

Det är en fråga om makt

Under projekttiden bekräftas det gång på gång att villkoren för flickor och pojkar är olika, att skällsord spelar roll i vardagen och att alla på olika sätt är med och upprätthåller sexuella trakasserier och könsmobbing. Inom projekten Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan kan man konstatera att flickor och pojkar bemöts olika, känner av olika förväntningar och får sitt handlingsutrymme begränsat på olika sätt (se även Bäck m.fl. 2011). Det betyder att rörelseutrymmet i skolan ser olika ut beroende av kön och att detta bidrar till att våra barn och unga formas olika. Det handlar inte om att flickor och pojkar skulle ha olika sätt att reagera för att de är just flickor och pojkar, utan att kränkningarna i sig själv skapar och upprätthåller vissa könade mönster av möjliga handlingar för hur du borde/kan reagera enligt, för att undvika hora eller homo-stämpeln.

Sexuella trakasserier och könsmobbing kan ses som makthandlingar för att upprätthålla och försvara flick- och pojknormer i skolan eller klassen. Genom att syna hur, när och var sexuella trakasserier och könsmobbing förekommer kan man se vilka dessa köns- och sexualitetsnormer är. Att arbeta med dessa könsnormer i skolmiljön kunde ge unga bättre möjligheter att se och vara kritiska till de krav,

önskningar och förväntningar som ställs på dem, inte bara i skolan, utan också på fritiden och i framtiden även i arbetslivet och privat.

I arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing kräver det att man är medveten om maktbalansen mellan det som kodas som feminint och maskulint och att de inte är varandras motsatser. Utmaningarna beskrivna ovan kan läsas ur ett heteronormativt perspektiv och där lösningen är att de begränsande och uteslutande normerna om kön och sexualitet måste brytas. Kunskap om normer och hur de skapas ger makt att förändra dem.

Flytta fokus från vem som mobbar, till hur mobbningen tar sig uttryck

Mobbningsforskningen visar att pojkar i högre grad mobbar varandra eller flickor än tvärtom, vilket kan bekräfta en obalans i maktutövande mellan flickor och pojkar. Istället för att prata om att flickor och pojkar mobbar på olika sätt, behöver vi flytta fokus till hur flickor och pojkar utsätts olika. Ju starkare och snävare könsnormer, desto mer sexuella trakasserier och troligen också mer mobbing. Det har visat sig att det mobbningsförebyggande arbetet är extra svårt i de skolmiljöer där det förekommer mycket sexuella trakasserier.

Sexuella trakasserier och könsmobbing i skolan är bara ett uttryck för ett större samhällsligt problem. T.ex. Kvinnors större utsatthet för sexualiserat våld, speglar sig i flickors större utsatthet vad gäller sexuella kränkningar, vilket syns i Hälsa i skolan- undersökningen (Institutet för hälsa och välfärd 2011). Därför är det viktigt att reflektera över olika resultat och siffror betyder t.ex. här i relation till det att flickor klarar sig bättre i skolan och att "homo/bög" är ett av de vanligaste skällsorden som riktas mot pojkar. Vilka problem ser skolsamfundet och beslutsfattare? Vilka lösningar finns tillgängliga, vilka tror man på och varför? Det viktigt att vi löser problemen, och inte uttryck för problemen.

Att stå utanför heteronormen

Forskningsrapporten *Kuka ei kuulu joukoon?* (Kankkunen 2010) undersökte upplevelser av diskriminering bland barn och unga i åldern 10–17 från olika minoritetsgrupper (etniska, språkliga, religiösa och sexuella minoriteter samt personer med funktionsnedsättning). I rapporten konstaterar man att upplevelsen av diskriminering inte är en minoritetsfråga, men att minoritetsgrupper upplever diskriminering i högre grad. Skolan, speciellt åk 7–9 var den plats barn och unga upplevde att diskriminering förekom som mest. De mest förekommande diskriminerande handlingarna skedde i form av skällsord och osakligt bemötande.

I rapporten *Hur mår unga HBTIQ-ungdomar i Finland?* (Alanko 2013) där målgruppen var unga mellan 15–25 år visade det sig att omkring 75 % av de svarande dolde eller lät bli att berätta om sin sexuella läggning eller könsidentitet för läraren, och 50 % för sina skolkamrater. Av 119 svarande menade 104 unga att deras erfarenheter av osakligt bemötande hade skett just i skolan. Nästan 40 % av de transunga (transgender, transkönade, transmän och transkvinnor)¹³ svarade i undersökningen att attityder mot könsminoriteter hade påverkat deras val av studier och över 30 % ansåg att attityderna påverkat hur de kunde genomföra sina

¹³ Transpersoner är ett samlingsbegrepp för personer som inte passar in i den normativa förståelsen av "kvinna" och "man"

studier. Ett tiotal personer uppgav att negativa attityder påverkat dem så att de avbrutit sina studier. Ett sätt att komma åt denna ojämställdhet och ojämlikhet är att förstå hur dessa strukturer fungerar och använda sig av de metoder som motverkar dessa strukturer att återskapas i skolmiljön.

I dag kan man inte heller längre säga att det inte skulle finnas information eller konkreta tips på hur man kan förstå och inkludera könsidentitet, könsuttryck eller sexualitet i skolan. Sedan flera år tillbaka hittas Setas tvåspråkiga nedladdningsbara material *Mångfald ryms i skolan - Tips för hbt-sensitiv undervisning* (Seta 2010). Materialet *Anta inte* (Seta 2013) riktar sig speciellt till andra stadiets skolor och omfattar de vanligaste diskrimineringsgrunderna (även könsidentitet) och innehåller en normkritisk ansats. Även det svenska materialet *I normens öga* som producerats av den rikssvenska organisationen Friends, visar på hur frågor om sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck är elementära i det mobbningsförebyggande arbetet och inte enbart en minoritetsfråga. (Brande mfl. 2008). Rikssvenska Interfems material Makthandboken som lyfter etnicitet ur ett normkritiskt perspektiv (Interfem 2009) kan också inspirera skolpersonal i arbetet med makt och maktutövande.

Sammanfattning

Den teoretiska förankringen har varit kontinuerligt under projekttiden, både i samlande av ny kunskap, utvecklande av metoder samt i möten med elever och skolpersonal. Heteronormen har legat i fokus, där begreppen "hora" och "homo" fungerat som symboler för var gränserna dragits för det som uppfattats som accepterad kvinnlighet eller manlighet i skolan. Sexuella trakasserier och könsmobbingen ser olika ut om det är en elev som uppfattas som flicka eller pojke som utsätts. Kraven, förväntningarna och önskningar ser olika ut beroende av kön, där det som uppfattas som kvinnligt har ett lägre värde och något som pojkar förväntas ta avstånd från. Dessa könsnormer tvingar eleverna att förhålla sig till dem och därmed formas eleverna olika utgående från kön. De elever som hamnar mest i kläm och upplever mest diskriminering i skolan är de elever som inte alls passar in i heteronormen, transunga och icke- heterosexuella unga.

Del 5

Ett normkritiskt förhållningssätt

Det normkritiska förhållningssättet växte fram ur gräsrotsrörelsen som ett ifrågasättande av toleranspedagogiken under mitten av 2010-talet i Sverige (inspirerade bl.a. av Kumashiro 2002). I dag hör det normkritiska förhållningssättet till det tongivande förhållningssättet i arbetet med diskriminering bland unga i Sverige och har fått fotfäste allt mer i Finland. Denna utveckling påverkade utformningen av *Kärlek börjar inte med bråk* och fortsatte att influera arbetet i *Jämställdhet i skolan*. Under projekttiden ingick alltid litteratur och materiallistor i presentationerna och listorna var också möjliga att ladda ner från hemsidan (se bilaga Litteratur- och materiallista för Jämställdhet i skolan). Kontinuerligt under projekttiden producerades nytt spännande material i Sverige, vilka har rekommenderats till de svenskspråkiga skolorna.

Att synliggöra, ifrågasätta och granska sig själv

Det normkritiska förhållningssättet handlar om att lägga fokus på normerna och inte på det som upplevs avvika från normen (de som mobbas, kränks eller utsätts). I arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing har man därför strävat till att synliggöra pojk- och flicknormen i den aktuella skolan. Arbetet har handlat om att synliggöra köns- och sexualitetsnormer, för att kunna ifrågasätta och förändra dem. Det har gjorts genom att visa på hur flickor och pojkar använder sexualiserade skällsord, tvingas in i vissa beteendemönster och hur detta bidrar till att det blir ännu mindre plats att vara sig själv i skolan, för alla. Inte bara för den som är direkt utsatt (Meyer 2008).

Det normkritiska förhållningssättet kräver en självkritisk granskning och ställer också krav på förändring. Syftet med arbetet med eleverna har varit att komma åt elevers inställning till att sexuella trakasserier och könsmobbing är en naturlig, men jobbig del av vad det är att gå i skolan, att man inte kan göra något åt det eller att dessa handlingar och skällsord egentligen bara handlar om skämt och att ha kul tillsammans. I möten med barn och unga har föreläsarteamet poängterat elevernas eget ansvar för de handlingar de utför, de ord de använder och bett dem fundera på vilken bild som de bygger av sig själva.

Det normkritiska förhållningssättet lägger strålkastarljuset på problemet (Nordenmark och Rosén 2008), vilket i föreläsningskonceptet handlat om att tydliggöra strukturer, speciellt könade strukturer. Kunskapsupplysningen har handlat om att synliggöra de aktiva handlingarna i det s.k. kletet, den obekväma stämningen, jargongen som fortsätter att finnas där i skolan samt att uppmuntra eleverna till aktörskap som bidrar till förändring. Detta för att visa att eleverna faktiskt kan åstadkomma förändring genom att välja att inte stöda strukturer genom sitt beteende. Ibland är det några elever som driver och försvarar pojk- och flicknormerna, andra gånger är alla elever lika delaktiga, men på olika sätt. Istället för att fokusera på när en flicka blir stämplad som hora, fokuserade föreläsningarna på vilka krav det finns det på en "riktig" flicka d.v.s. varför det överhuvudtaget blir intressant att stämpla någon som hora. Genom att ringa in normen av den "riktiga" flickan, synliggöra hur smal den är (oftast passar ingen in i den), reflektera över på vilket sätt eleverna är med och bidrar till att den fortsätter vara så smal, ifrågasätta om eleverna faktiskt vill ha det så och hur man i så fall tillsammans kan ändra på denna situation tillsammans. Det normkritiska förhållningssättet handlar alltså om att synliggöra normerna, ifrågasätta dem och de privilegier som normen ger vissa personer samt granska sig själv och sin egen position.

Ett normkritiskt perspektiv innehåller också ett intersektionellt perspektiv d.v.s. en medvetenhet om de olika diskrimineringsgrundernas koppling till varandra. I projekten Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har fokus främst legat på kön och sexualitet, men även funktionsnedsättning och etnicitet har berörts både i mötet med elever och skolpersonal. Detta är dock perspektiv som borde inkluderas för att skapa förståelse för hur frågor om uteslutning och begränsning kopplas till alla diskrimineringsgrunder. Men också för att tydliggöra hur frågor kring boningsort, religion, familjeband, socioekonomisk ställning på samma sätt ingår i maktstrukturer också kan vara en del av trakasserier och mobbing på ett mer lokalt plan. I det normkritiska arbetet handlar det inte enbart om att bredda möjligheten att vara t.ex. pojke på många olika sätt, men också öppna upp normer

kring sexualitet, etnicitet, funktionsnedsättning eller språk som samspelar och påverkar möjligheten att vara sig själv i olika sammanhang.

I arbetet med både Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har det normkritiska förhållningssättet fungerat som ett viktigt verktyg i arbetet. Med hjälp av normbegreppet har det varit möjligt att flytta fokus från flickorna och pojkarna och istället fokusera på normer kring skapande av femininitet och maskulinitet, flickigt och pojktigt och vilken effekt dessa ideal har på flickor och pojkar, men också på barn som inte är intresserade att definiera sig enligt dessa köns kategorier.

Tre risker i arbetet för mer inkludering och rättvisa

Det svenska *BRYT*-materialet, som var ett av det första och säkert ett av det mest spridda normkritiska arbetsmaterialet som getts ut i Sverige, beskriver tre risker i det traditionella likabehandlingsarbetet (RSFL, 2011).

För det första förblir de normer och maktstrukturer som bidrar till att vissa människor klassificeras som "avvikare" och andra som "normala" osynliga i arbetet. Ett klassiskt exempel är att klassen får diskutera om det är ok för homosexuella att skaffa barn eller inte, att man bjuder in en transvestit att berätta om sig själv eller att man säger att de flesta skällsord är mest på skämt. Det bidrar till att förstärka normens rätt att diskutera och tycka till om de "avvikandes" rättigheter, lära sig om "de andras" sätt att vara eller ta makten att bestämma vilka ord som är ok trots att de kränker grupper av människor.

För det andra utgår man oftast ifrån att gruppen man arbetar med inte tillhör den utsatta gruppen. Exempelvis en diskussion kring om det är ok att vara flickpojke eller bära kjol som pojke. Men också kommentarer från lärare som säger att ingen kommit ut för att eleverna inte ännu "vet" om de är homosexuella och därför behöver inte frågan om skällsord diskuteras. Det handlar alltså om diskussioner där man diskuterar "de andra" och därmed förstärker det tanken om det "avvikande" som inte ingår i vår vardag.

För det tredje riskerar man att återupprepa normer och inte förändra något i grunden. En diskussion om homosexuellas eventuella rättigheter till barn, eller varför pojkar inte vill välja textilslöjd/handarbete kan bidra till att återigen lyfta fram stereotypa argument och återskapa normer kring "normal" och avvikare" under en vuxens legitimerande ledning. Diskussioner med syfte att skapa mer öppenhet kan bidra till ytterligare kränkningar av de elever som berörs av temat och som redan finns i klassrummet, istället för att stöda och skydda deras redan utsatta situation. Som tidigare nämndes i kapitel 4 visar Alankos (2013) rapport om HBTIQ-ungdomars mående att skolans beredskap att bemöta sexuella och könsminoriteter inte är särskilt goda.

I utarbetandet av material och metoder under projektiden har extra tyngd lagts på att undvika dessa risker. Projektledaren och det mobbningsförebyggande teamet konstaterade att tidigare producerade material både eget och andras emellanåt bidrog till att förstärka kränkningar istället för att förhindra dem. Detta innebar att man strävade till att granska allt nyproducerat material och de övningar som teamet använde ur en mer normkritisk synvinkel.

Ett traditionellt sätt att arbeta med jämlikhetsfrågor, men också i det mobbningsförebyggande arbetet är att förespråka tolerans. Toleranspedagogiken innebär ofta att en privilegierad grupp ska lära sig att tolerera en mindre

privilegierad grupp och undviker därmed att problematisera och ifrågasätta de maktstrukturer som nämns ovan. Det normkritiska förhållningsättet kan ses som en kritik av det s.k. toleranspedagogiska sättet att närma sig diskriminering. Istället för tolerans använde Jämställdhet i skolan begreppet respekt. Ordet respekt reflekterades också tillsammans med eleverna, eftersom just det proaktiva sättet att visa respekt ofta behövde förstärkas genom att konkretiseras.

Toleranspedagogiken är utmanande också på det sätt att den inte ifrågasätter en individs stereotypa uppfattningar av världen, utan istället är beroende av den privilegierade gruppens empati. Empati var en metod som används inom det mobbningsförebyggande arbetet överlag och som ur ett normkritiskt perspektiv kan vara mycket problematiskt. Övningar där elever ska sätta sig in i den utsattas roll och t.ex. får känna hur det känns att bli kränkt kan bidra till att legitimera kränkande beteende under lektionstid. Empati i sig själv är inte problematiskt, men empati behöver varken leda till en insikt eller förändring. De som arbetar och har arbetat med unga vet att världen kan te sig svartvit i de ungas ögon och där politisk korrekthet inte alltid har hög status, vilket innebär att empatiargument helt kan sakna effekt i en diskussion kring inkludering och rättvisa.

Under projekttiden uppstod många häftiga diskussioner kring tolerans-begreppet tillsammans med kolleger och skolpersonal. Ingen vill förknippas med inskränkthet och med att bidra till kränkningar. Väljer man att lyfta diskussionen kring toleransbegreppet behöver den diskussionen därför vara väl förberedd.

För vem är skolan?

Sexualiserade kränkningar hör till de yttersta formerna av ojämställdhet och ojämlikhet i skolvardagen. Verktyg som heteronormativitet och normkritik kan användas för andra granskningar i skolvardagen, till exempel i diskussionen för vem skolan är till för.

I en skola kan det uppstå exempelvis könade normer kring inläring, uppförande, aktivitet, prestation och kunskapsnivå (se t.ex. SOU 2010:99 och Kuusi och Jakku-Sihvonen 2009). Vi kan till exempel se ett mönster att flickor i högre grad lär sig språk och det finns de som förklarar att det beror på att flickor är bättre och mer intresserade av språk. Man kunde också tolka det så att språk är feminint kodat, vilket enligt det tidigare resonemanget skulle betyda att det kan begränsa pojkar att välja att läsa språk, för att de inte vill uppfattas som flickiga. Man kan också zooma in lite till och granska könsskillnader mellan språken som erbjuds i skolan. Som att engelska uppfattas om könsneutral, medan spanskan som tidigare varit feminint kodat, nu väljs av allt fler pojkar och därmed blir allt mer könsneutralt. Flickstämpeln på franskan verkar dock inte vara på uppluckring. Då man frågar eleverna i skolan varför det är mest flickor som studerar franska kan man få som svar från pojkar att franska är ett så feminint språk och lite "gay" såsom fransmännen är. Detta exempel visar tydligt på hur könsstereotyper begränsar och utesluter möjligheterna för en pojke att exempelvis välja franska som tillval. På frågan för vem är skolan för, kan man alltså också svara att det beror av hur könsstereotyp skolomgivningen är och vilka begränsningar det sätter för elever, speciellt pojkar.

Att arbeta med sexuella trakasserier och könsmobbing handlar om att se och förstå att dessa utmaningar i skolmiljön är en spegling av samhällsliga strukturer som vi alla är med och upprätthåller. Det innebär att arbete med jämställdhet och

jämlikhet är ett *självkritiskt arbete*, oberoende om man är en del av skolans personal, en elev eller en förälder. Arbetet är en *process*, där förändringen kräver tid, då det många gånger är omedvetna handlingar och föreställningar som behöver förändras. Det kräver också att personen är *villig att granska sig själv*, känner *sig trygg i förändringsprocessen* och kan ta till sig den kunskap som förmedlas. (Wikipedia) Dessa faktorer togs i beaktande i utvecklandet av arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing i skolmiljöer. Tillvägagångssättet utvecklades speciellt inom lärarnätverken, där det fanns plats att bolla idéer och erfarenheter med en motiverad, aktiv och mindre grupp lärare.

Sammanfattning

Jämställdhet i skolan har använt kränkningarna i skolan som utgångspunkt i arbetet, men där nästa steg varit att beskriva de begränsande och uteslutande könsnormer som barn och unga måste förhålla sig till. Det normkritiska förhållningssättet har därför fungerat som ett verktyg att flytta fokus från flickorna och pojkarna till skapandet av femininitet och maskulinitet och därmed öppnat upp att på ett naturligt sätt lyfta in transunga i arbetet. Under projektiden stötte man på olika sätt att försöka ta tag i sexuella trakasserier och könsmobbing som ibland snarare bidrog till att förvärra situationen och födde ett behov av att ifrågasätta toleranspedagogiken för tydliggöra farorna med ett mer traditionellt sätt att arbeta. Det normkritiska förhållningssättet gav även verktyg att se hur sexuella trakasserier och könsmobbing kan förekomma och bestå inom undervisningen samt hur olika läroämnen kan bidra till heteronormativt tänk.

Del 6

Avslutande reflektion och framtidsutsikter

Denna rapport har försökt sammanfatta arbetet som gjorts kring sexuella trakasserier och könsmobbing inom Folkhälsan, främst genom projekten *Kärlek börjar inte med bråk* och *Jämställdhet i skolan*. I rapporten har tyngdpunkten legat mer på *Jämställdhet i skolan* (2009–2012). Båda projekten har haft som syfte att lyfta frågor om det sexualiserade våldet i skolvardagen, fungera kunskapshöjande och utveckla verktyg och metoder för att på allvar lyfta och ta tag i dessa synligt osynliga frågor i skolan.

Eftersom det saknats utbildning och material kring tematiken i Finland, har projekten haft både utmaningen och möjligheten att lägga grunden för hur man kan arbeta med dessa frågor inom skolan i Finland. Det betydde att metoder, material och kunskap utvecklades och samlades målmedvetet och parallellt med att kunskapen inom projektet också växte.

Fältet har fungerat som målgrupp, pilotgrupp, sparrare, utvärderare och konstruktiva kritiker. De har bestått av barn och unga, lärare, kuratorer, hälsovårdare, övrig skolpersonal samt föräldrar och samarbetspartnerna. Detta har varit möjligt tack vare nätverk som redan fanns inom det mobbningsförebyggande arbetet, samarbetet med Förbundet Hem och Skola i Finland, de externa nätverk

som Folkhälsan ingår i, men också det interna stödet med att bygga nya nätverk som stöder verksamhetens syfte. Trots det tog det ändå flera år innan konkreta metoder för arbete med sexuella trakasserier och könsmobbing publicerades, men då var det väl genomarbetade och testade i många olika klassrum, vid nätverksträffar, fortbildningar och föreläsningar.

Det kändes extra viktigt att ge tid för utvecklingsarbetet med tanke på den värdeladdade tematiken, alla myter, tabun och fallgropar som dök upp på vägen. Eftersom arbetet berör frågor som ligger i gråzonen mellan omedvetna handlingar, allvarliga kränkningar och till och med brott, är det av yttersta vikt att arbetet har en stark grund i forskning, lagstiftning samt att det är nära kopplat med erfarenheter från arbetet med fältet för att lyckas. Arbetet är även en balansgång där skuldbeläggande, konservatism, myter och rädslor är utmanande element speciellt i en tid där man vill få snabba resultat. Då finns det en risk att man tar till striktare regler och fördömanden, istället för att satsa på kunskapshöjning och diskussion där makt, normer, kön och sexualitet ställs i fokus. I detta arbete blir det därför centralt att arbetet vilar på en tydlig teoretisk och empirisk grund, istället för att arbetet kör fast i tyckande och tänkande.

Båda projekten har visat att heteronormativitet och normkritik har fungerat som verktyg för att diskutera, öppna upp tematiken men också för att inkludera en mängd olika typer av ojämställdhets- och ojämlikhetsuttryck i skolan. Med normkritik försöker man synliggöra begränsande och uteslutande köns- och sexualitetsnormer i den aktuella skolan samt undersöka på vilket sätt man kan bryta, öppna upp och förändra normerna till att inkludera och skapa gemenskap. Det betyder att förutsättningar för förändring är att både barn, unga och skolpersonal behöver jobba självkritiskt för att se sin egen del i upprätthållande av kränkningar i skolmiljön. För att lyckas med ett sådant arbete krävs ett angreppssätt som kan förstås både av barn unga och skolpersonalen.

En viktig del av utvecklingen av arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing har varit de utmaningar som uppstod då arbetet flyttades från sexualfostran till mobbningsförebyggande arbete. Det nya angreppssättet tvingade till en genomgående förändring, men också ny och kompletterande kunskap, nya former att verka i och tätt samarbete med nya kolleger gav ett stort mervärde i utvecklingsarbetet. Under projektens gång har den nationella skolundersökningen Hälsa i skolan tagit i bruk ett frågebatteri om sexuella trakasserier och sexualiserat våld, vilket skapat mer intresse och genuin förståelse för arbetet och tematiken. Resultatet har även bidragit till att stärka och legitimera det arbetet som utvecklats inom Folkhälsan.

Teori som verktyg att hålla riktningen

Inom både Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har den teoretiska förankringen varit viktig, dels för att tematiken sexuella trakasserier och könsmobbing är mycket komplex och kan upplevas som svårgripbart, men också för att det finns så många risker och fallgropar p.g.a. av myter, tabun, rädslor och kunskapsbrister inom ämnet. Det är viktigt att komma ihåg att sexuella trakasserier och könsmobbing i sin grävsta form handlar om sexualbrott. Därför finns det inte spelutrymme för att lägga mer skuldbeläggande och skam på de barn och unga som utsatts för brott genom att kalla det för något som hör till ungdomsåren. Det verkar som det aldrig kan påpekas för många gånger. Varje form av kränkning av en

persons sexualitet och kroppsliga integritet ska tas på allvar, även i skolan, där arbetet mot sexuella trakasserier och könsmobbing är en viktig del i arbetet för mer respekt och trygghet i barn och ungas liv.

Med en enkel, men tydlig teoretisk grund har förståelsen för bredden och djupet av problematiken ökat. Det betyder att ord, handlingar och skällsord har kunnat ses som bitar av ett större pussel, där alla delar - hur små de än verkar - bidrar till att förstärka kränkningar i skolan. Arbetet med barn och unga har fokuserat på att ge ord och begrepp, verktyg för att respektera och sätta gränser – men även det egna aktörskapet, både den som har rätt att få stöd från vuxna då de utsätts, men också ansvaret för att respektera både sig själv och andra.

Det normkritiska förhållningsättet fungerar som ett ypperligt komplement i det mobbningsförebyggande arbetet eftersom det breddar och förankrar förståelsen för våld och kränkningar på ett strukturellt, kulturellt och samhällsligt plan. Förhållningssättet erbjuder verktyg att förstå hur många olika typer kränkningar uppstår och upprätthålls i en skolmiljö samt väver också samman många av Folkhälsans hälsofrämjande verksamheter (rörelse, trafik, sömn, kost). Uppmärksammandet av barnkonventionen har fungerat som ett stödande och riktgivande normverk för skolpersonal. Det skulle vara viktigt att fortsätta lyfta upp och levandegöra barnkonventionen ytterligare i det hälsofrämjande och mobbningsförebyggande arbetet.

Det kreativa utbytet mellan verksamheter och samarbetspartners

Det som varit extra lärorikt och givande under Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har varit metod- och kunskapsutbytet mellan olika kolleger, men också med externa experter och samarbetspartners. För att integrera ett perspektiv, inte bara jämställdhet utan även exempelvis hälsofrämjande eller barnkonventionen krävs många olika möten med kolleger, men också med externa kolleger som arbetar inom dessa områden. Erfarenheterna från samarbete med forskare (Huuki 2010 och Manninen 2010) vid Uleåborgs universitet har dessutom bidragit till fördjupning i forskningsfältet, men från ytterligare en ny vinkel.

Samarbete och kunskapsutbyte med andra organisationer, som kanske har ett annat fokus men som tydligt använder konventionen i sitt arbete kunde berika och stöda verksamheten på ett motsvarande sätt som Jämställdhet i skolan gjort. Speciellt arrangerande av gemensamma workshopdagar där man presenterar olika sätt att lyfta och arbeta med barnkonventionen ur olika synvinklar och där fokus ligger på praktik kunde öppna helt nya dimensioner i arbetet.

Exempelvis Allianssi, Plan Finland, Röda Korset och Rädda barnen arbetar på olika sätt med motsvarande frågor och har ett starkt barnkonventionsperspektiv, men med olika tyngdpunkter.

Erfarenheterna att på riktigt arbeta sida vid sida med någon som har en helt annan kunskap och bakgrund än en själv är en av de viktigaste lärdomarna vad gäller verksamhetsutveckling. För verklig integrering krävs öppenhet, respekt och ödmjukhet inför varandras olika bakgrunder och verksamheternas tradition. Man kunde i högre grad ha reserverat tid för att behandla specifika teman under projektetens gång, såsom metoder eller angreppssätt – men deltagandet i de olika verksamheterna sätter också tematiken direkt i sin kontext – vilket skapar en

förståelse för hur tematiken processas och hur ny kunskap tas emot på fältet. Alla samarbeten med olika kolleger var inte bara en föreläsning här och där, utan handlade många gånger om att sätta in sig i varandras verksamheter, tankebanor och tillvägagångssätt och att skraddarsy delar för de olika verksamheterna.

Ett bra exempel på överskridande arbetet är Jämställdhet på dagis (Gustavsson 2009, Sundell 2012) och verksamheten Daghem utan mobbning (se bl.a Stoor-Grenner och Kirves 2011). Jämställdhet på dagis var vid dess uppstart ett intensivt samarbete och bidrog till att på allvar starta upp jämställdhet inom daghemsverksamhet i Finland med hjälp av den kunskap som samlats inom Kärlek börjar inte med bråk samt det rikssvenska arbetet med jämställdhet i dagis. Med hjälp av erfarenheterna från det jämställdhetsfrämjande arbete på daghem, var det lättare att integrera jämställdhet som en del av en checklista för ett hälsofrämjande daghem samt integrera jämställdhet som ett eget spår inom fortbildningarna inom det mobbningsförebyggande arbetet på dagis. Det mobbningsförebyggande arbetet inom daghem har också dragit nytta av arbetet inom Jämställdhet i skolan och tvärt om. Att arbeta med motsvarande utmaningar med olika målgrupper inom en och samma avdelning har ökat kvalitetssäkringen för det salutogena arbetet inom dessa verksamheter.

Fortsatt arbete

Folkhälsan har varit och är fortfarande en föregångare i arbetet med sexuella trakasserier och könsmobbing genom att koppla fenomenen till den tidigare rätt könsneutrala mobbningsförebyggande verksamheten. Det har sin förklaring i att Folkhälsan också varit föregångare både inom sexuell hälsa (exempelvis SexSnack) samt inom det mobbningsförebyggande fältet (Vi mobbar int'). Folkhälsan har ett stort försprång vad gäller både kunskap och erfarenheter av arbete med dessa frågor, men också arbetet med att koppla det sexualiserade våldet med det mobbningsförebyggande arbetet. Flera typer av kränkningar, maktutövande måste integreras i arbetet. Arbetet som utvecklats inom Kärlek börjar inte med bråk och Jämställdhet i skolan har också influerat eller ingår i andra aktörers material (t.ex. KiVa för högstadiet, Aaltonen 2012) eller kampanjer i form av webbportaler (Inte i min skola 2015, Min kropp 2014, Mina gränser, 2010). Andra utbildningar på tematiken sexualiserat våld eller våldförebyggande ges av en uppsjö av aktörer såsom Jämställdhetsombudsmannen, Barnavårdsföreningen, Amnesty-Joku raja nätverket och Nuorten Exit.

Eftersom det fortfarande finns en blindhet för sexuella trakasserier och könsmobbingen i skolan, för att inte tala om blindheten inom olika fritidsaktiviteter, kommer det sexualiserade våldet fortsättningsvis vara aktuellt under många år.

Skolpersonalen finns i en nyckelposition för att skapa en plats där barn och unga kan känna sig trygga, men också stöd av föräldrarna är viktiga i detta arbete eftersom samma utmaningar och balansgång hur man ska hantera dessa frågor hittas här. Här har utbildningsanstalterna av skolpersonal ett viktigt ansvar vad gäller nyutexaminerade och kommunerna ansvar för att den övriga skolpersonalen ges resurser att fortbilda sig. Folkhälsan kommer att vara en central aktör i detta arbete även i framtiden. Därför behövs ett mobbningsförebyggande arbete som är medvetet både om hur normer skapas och upprätthålls, men också hur de kan brytas, breddas och omformas till att inkludera.

Läroplanen som trädde i kraft 1.1 2016 ålägger även den grundläggande utbildningen att mål- och planmässigt arbeta med jämställdhet, lyfter sexuella trakasserier som en av de fyra viktigaste tyngdpunkterna inom jämställdhetsarbetet inom den grundläggande utbildningen¹⁴. Jämställdhet i skolan gick, tack vare det mobbningsförebyggande teamet, ett steg längre genom att koppla arbetet inte bara med jämställdhet utan även med det mobbningsförebyggande arbetet – vilket på ett nationellt plan skulle vara ett viktigt nästa steg. Annars finns det en risk att skolorna drunknar i planer och aldrig får en helhetssyn för hur dessa problematiker hänger samman. Här borde man nationellt dra nytta av det gedigna arbetet som gjorts med handlingsplaner inom den mobbningsförebyggande verksamheten nationellt, för att på samma sätt lyfta jämställdhet och jämlikhet inom det mobbningsförebyggande som Folkhälsan gjort.

Det handlar sist och slutligen om att skapa en kapacitet att omfatta större helheter för att komma åt många olika typer av kränkningar och där uppluckrande av det snäva fokus på mobbning är bara ett steg på vägen. Folkhälsans mobbningsförebyggande arbete kunde gå i bräschen i Finland för att utveckla arbetet till att inkludera jämställdhet och jämlikhet i mycket högre grad än det gör i dag. Detta kunde konkret göras genom att för en längre tid lyfta in experter som arbetar normmedvetet utgående från en specifik diskrimineringsgrund. Exempelvis skulle en expert på unga och funktionalitet, etnicitet, tro eller socioekonomisk bakgrund ge helt nya dimensioner på hur begränsande och uteslutande normer skapas och återskapas och bidrar till kränkningar och mobbning. Det mobbningsförebyggande arbetet behöver fler och nya praktiker för att främja inkludering och bryta normer. Det kräver att vi ser och erkänner många flera av de samhälleliga maktstrukturer som utesluter och begränsar även barn och unga i skolan. Där kränkningarna också innefattar osynliggörande av vissa barn och unga samt deras erfarenheter. Det är då som vi åter kan göra ett paradigmskifte i hur vi arbetar mobbningsförebyggande och återigen stärka den hälsofrämjande aspekten i arbetet.

¹⁴ Läs mer om skolans jämställdhetsuppdrag i utbildningsstyrelsens handbok Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga 2015

Källor

Litteratur

Aalto, Henrik (2009) Bara lite småskoj...Kulturfonden.

Aaltonen, Jussi (2012) Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Opas 21, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/b953f441-755e-4daa-a3c8-6994b16fb718>

Aaltonen, Sanna (2007) Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura 69. Helsinki: Yliopistopaino.

Alanko, Katarina (2013) Hur mår HBTIQ -ungdomar i Finland? Ungdomsforskningsnätverket.

Adami, Zanyar (2008) "Jag måste vara bög" ur Chavez Perez, Inti & Adami, Zanyar. Pittstim – pissbomber, skogsporr och kärlek. Antologi

Ambjörnsson, Fanny (2007) I en klass för sig. Genusklass och sexualitet bland gymnasietjejer. Stockholm: Ordfront förlag

Brande, Lovise&Engström, Carolina&Sörensdotter, Renita&Wiktorsson, Per (2008) I normens öga – metoder för normbrytande undervisning. Friends. Stockholm: 08-tryck

Brandt, Nora (2008) Trojanska hästar i stallet: Hästflickors drivkrafter och könskonstruktioner. Gradu-avhandling. Helsingfors universitet. Helsingfors.

Bromseth, Janne & Frida Darj (red.) (2010) Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring. Uppsala universitet. Centrum för genusvetenskap.

BRYT! Ett handledningsmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet (2010) 3: a upplagan. Forum för levande historia och RFSU Ungdom. Kan laddas ned här:

http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/bryt-tredje-upplagan.pdf

Dahlén, Sandra. (2010). *Att arbeta med sexuella trakasserier i skolan*. RFSU: 7.
<http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Metod-Handledning/Sexuella-trakasserier-2010.pdf?epslanguage=sv>

Dahlén, Sandra (2006) Hetero. Tiden. Finland.

Bäck, Vivecka; Gullberg, Tom; Linnanmäki, Karin; Lithén, Michaela; Loo, Ann-Sofi & Porko- Hudd, Mia (red.). (2011) Genus i skola och utbildning Publikation nr 23/2011. Åbo Akademi. Pedagogiska fakulteten.

Grände, Josefin & Odén, Niklas. (2007). *Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott*. Brottsförebyggande rådet. Stockholm:

<http://www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2007-12-31-var-gar-gransen.html>

Gustavsson, Malin (2009) Ett mer jämställt dagis. Arbetsmaterial. Folkhälsan.

Gustavsson, Malin (2012) Jämställdhetsarbete i praktiken. Erfarenheter från andra stadiets utbildning på svenska. Utbildningsstyrelsen. Guider och handböcker

2012:7. Tammerfors: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. Kan laddas ner här: http://www.oph.fi/publikationer/2012/jamstalldhetsarbete_i_praktiken

Gustavsson, Malin. (2012b). *Sexuella trakasserier och könsmobbing*. Folkhälsan http://www.folkhalsan.fi/Global/VarVerksamhet/MaBra/J%C3%A4mst%C3%A4lldhet/Dvd-haftet_sexuella_trakasserier.pdf

Gustavsson, Malin & Wulff, Antonia (2010) "För mer rättvisa – ett metodmaterial om Barnkonventionen i skolan". Folkhälsan. <http://www.folkhalsan.fi/Global/VarVerksamhet/MaBra/J%C3%A4mst%C3%A4lldhet/F%C3%B6rmer%C3%A4ttvisa.pdf>

Gustavsson, Malin (2009) *Kön spelar roll. Diskussion om genus och jämställdhet utgående från filmen Blandis ur Föräldrarkraft*. Familjebolaget. Folkhälsan.

Holm, Saija & Laukkanen, Mari-Elina (toim.). (2007). *Fredi. Pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet*. Opetusmateriaali. Setlementtinuorten liitto ry. Aksidenssi Oy, Helsinki http://setlementti-fi-bin.directo.fi/@Bin/d5098603886401e1664dae8a790216ae/1358486638/application/pdf/32211/fredi_julkaisu.pdf

Jääskeläinen, Liisa, Hautakorpi, Johanna, Onwen-Huma, Hanna, Niittymäki, Hanna Pirttijärvi, Anssi, Lempinen, Miko och Kajander, Valpuri (2015). *Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga. Guide för främjande av jämställdheten i grundläggande utbildning* Guider och handböcker 2015:4. Utbildningsstyrelsen.

Guillou, Ann-Linn (1999) *Det finns inga slampor – om att få en stämpel ut Fittstim*. Bokförlaget DN. Finland.

Henkel, Kristina & Tomičić (2009) *Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2*. Printon. Tallinn

Henkel, Kristina (2006) *En jämställd förskola. Teori och praktik*. www.jamstallt.se

Tuija Huuki (2010) *Koulupoikien statustyö väkivallan ja välittämisen valokiilassa*. Uleåborgs universitet. Uleåborg. <http://herkules oulu.fi/isbn9789514263613/isbn9789514263613.pdf>

Interfem (2009) *Makthandboken. För unga feminister som (be)möter rasism och sexism i föreningslivet*. <http://feministisktinitiativ.se/wp-content/uploads/2015/03/makthandboken2009.pdf>

Institutet för hälsa och välfärd (2011) *Nationella resultat för undersökningen Hälsa i skolan 2011* <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/index.htm> (1.12.2013)

Kankkunen, Paula; Harinen, Päivi; Nivala, Elina ja Tapio, Mari (2010) *Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa*. Sisäasiainministeriön julkaisut 36/2010

Kumashiro, Kevin (2002) *Troubling Education Queer Activism and Anti-Oppressive Pedagogy*. RoutledgeFalmer. London

Kuusi, Heli & Jakku- Sihvonen, Ritva & Koramo, Marika. *Koulutus ja sukupuolten tasaarvo*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2009:52. s.67-71 <http://www.stm.fi/c/>

- Manninen, Sari (2010) Poikien respektiresurssit ja paikkaansa hakeva maskuliinisuus. Nuorisotutkimus 1/2010.
- Mendel- Enk, Stephan (2004) Med uppenbar känsla för stil – ett reportage om manlighet. Bokförlaget Atlas. Danmark
- Meyer, Elizabeth J. (2008). A Feminist Reframing of Bullying and Harassment: Transforming Schools through Critical Pedagogy. *McGill Journal of Education*. 43(1) <http://mje.mcgill.ca/article/view/1077/2086>
- Meyer, Elizabeth J. (2008) Gendered Harassment in High School: Understanding Teachers' (non)Interventions. *Gender and Education*. 20(6): 555–572. Kan laddas ned här:
http://sites.google.com/site/lizjmeier/GENDEREDHARASSMENT_GE_Meyer.doc?attredirects=0
- Nordenmark, Love & Rosén, Maria: Lika värde – lika villkor. Arbete mot diskriminering i förskola och skola Stockholm: Liber AB (2008)
- Puhakainen, Rosa (2004). *Friidu, tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet*. Ihmisoikeusliitto (Förbundet för mänskliga rättigheter). Helsinki.
<http://www.ihmisoikeudet.net/uploads/materiaali/friidu.pdf>
- Seta ry (2013) Anta int – Bryt normen. Setas publikationer 22. Tallin: Printon
- Seta rf (2010) Mångfald ryms i skolan. Seta.
- Stoor- Grenner, Maria och Kirves, Laura (2011) Mobbar även småbarn? Tredje upplagan. Folkhälsan och Mannerheims barnskyddsförbund.
<http://www.folkhalsan.fi/PageFiles/51481/Mobbar%20B5%2010%202012.pdf>
- Social- och hälsovårdsministeriet (2005) Jämställdhetslagen 2005. Jämställdhetsbroschyrer 2005:2. Universitetstryckeriet: Helsingfors
- SOU. (2010:99). *Flickor, pojkar och individer — om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan*. Slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i skolan. Stockholm:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/84/27/7f4c3197.pdf>
- Sundell, Sara (2012) Ett jämställt dagis. Projekt rapport. Folkhälsan
<http://www.folkhalsan.fi/PageFiles/26192/J%c3%a4mst%c3%a4ldhet%20p%c3%a5%20dagis%20-%20rapport.pdf>
- Sunnari, Vappu (mfl.) (red.). (2008). *From Violence to caring. Gendered and Sexualized Violence as the Challenge on the Life-span Conference*. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan elektronisia julkaisuja 8. Women's and Gender Studies, University of Oulu. <http://tickle-project.eu/project/documents/dissemination/sweden/OuuluConferenceProceedingsFINAL.pdf#page=123>
- ...så att ingen blir ensam. (2006) DVD material. Folkhälsan.
- Ungdomsstyrelsen (2009) Ses offline? Ett metodmaterial om unga, sex och internet
<http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butik/admin/showDoc/ff808081272391c10127857e604a000a/SesOffline.pdf>

Wennstam, Katarina (2005) En riktig våldtäktsman: en bok om samhällets syn på våldtäkt. Månpocket

Wennstam, Katarina (2012) Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt. Månpocket

Wikipedia http://sv.wikipedia.org/wiki/Normkritisk_pedagogik

Witkowska, Eva "Sexual harassments in schools – Prevalence, structure and perceptions. Arbetslivsinstitutet. Arbete och hälsa. Vetenskaplig skriftserie 2005:10. Elanders Gotab: Stockholm.

http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/4349/1/ah2005_10.pdf

Webb portaler

Allies E-Guide

http://wwwedu oulu.fi/Apropos/allies/FI/ALLiES_eGUIDE_partnerit.htm

Kvinnolinjens Mina gränser - webbsidor (2010)

<http://www.omatrajani.fi/fi/etusivu/>

Jämställdhetsombudsmannen: Inte i min skola (2015)

Institutet för hälsa och välfärd (THL): Min kropp (2014)

Bilagor

Bilaga 1: Litteratur och materiallista för Jämställdhet i skolan 2013

Metodmaterial för undervisning, handböcker för jämställdhets- och jämlikhetsplaner, artiklar, filmtips, skönlitteratur, andra webbsidor samt faktalitteratur och rapporter.

Metodmaterial att arbeta med unga

Aaltonen, Jussi (2012) Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Opas 21, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/b953f441-755e-4daa-a3c8-6994b16fb718>

ALLiES eGUIDE — Teachers' and Parents' Alliance for Early Violence Prevention in Pre-school. (2012). Creating equal structures. Uleåborgs universitet. http://wwwedu oulu.fi/Apropos/allies/materials/Creating_equal_structures.pdf

BRYT! Ett handledningsmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet (2010) 3: a upplagan. Forum för levande historia och RFSL Ungdom. Kan laddas ned här: http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/bryt-tredje-upplagan.pdf

Dahlén, Sandra. (2010). Att arbeta med sexuella trakasserier i skolan. RFSU: 7. <http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Metod-Handledning/Sexuella-trakasserier-2010.pdf?epslanguage=sv>

Grände, Josefin & Odén, Niklas. (2007). Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott. Brottsförebyggande rådet. Stockholm: <http://www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2007-12-31-var-gar-gransen.html>

Gustavsson, Malin. (2012). Sexuella trakasserier och könsmobbing. Folkhälsan [http://www.folkhalsan.fi/Global/VarVerksamhet/MaBra/1%C3%A4mst%C3%A4lldhet/Dvd-haftet sexuella trakasserier.pdf](http://www.folkhalsan.fi/Global/VarVerksamhet/MaBra/1%C3%A4mst%C3%A4lldhet/Dvd-haftet%20sexuella%20trakasserier.pdf)

Gustavsson, Malin & Wulff, Antonia (2010) "För mer rättvisa – ett metodmaterial om Barnkonventionen i skolan". Folkhälsan. <http://www.folkhalsan.fi/Global/VarVerksamhet/MaBra/1%C3%A4mst%C3%A4lldhet/F%C3%B6r%20mer%20r%C3%A4ttvisa.pdf>

Puhakainen, Rosa (2004). Friidu, tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet. Ihmisoikeusliitto (Förbundet för mänskliga rättigheter). Helsinki. <http://www.ihmisoikeudet.net/uploads/materiaali/friidu.pdf>

Holm, Saija & Laukkanen, Mari-Elina (toim.). (2007). Fredi. Pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet. Opetusmateriaali. Setlementtinuorten liitto ry. Aksidenssi Oy, Helsinki http://setlementti-fi-bin.directo.fi/@Bin/d5098603886401e1664dae8a790216ae/1358486638/application/pdf/32211/fredi_julkaisu.pdf

Marila-Penttinen, Leena. (2012). Uskalla puhua väkivallasta — kolme tapaa käsitellä perheväkivaltaa yläkoulussa. Ensi- ja turvakotienliitto ry (Förbundet för mödra- och skyddshem r.f.). http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/9e45d8d2e5a0640b1d2efd7e75477d51/1350762400/application/pdf/3617481/Uskalla_puhua_v%C3%A4kivallasta_k%C3%A4sikirja.pdf

Ses offline? Ett metodmaterial om unga, sex och Internet. Passar för högstadiet eller gymnasiet, i fritidsverksamheter eller ungdomsorganisationer. Kan laddas ned här: http://www.ungdomsstyrelsen.se/order_item/0.2568..00.html?itemId=ff808081272391c10127857e604a000a

Seta ry (2013) Älä oleta – Normit nuriin! Seta julkaisuja 22. Tallin: Printon

Handböcker för planmässigt arbete med jämställdhet och jämlikhet

Gustavsson, Malin (2012) Jämställdhetsarbete i praktiken. Erfarenheter från andra stadiets utbildning på svenska. Utbildningsstyrelsen. Guider och handböcker 2012:7. Tammerfors: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. Kan laddas ner här: http://www.oph.fi/publikationer/2012/jamstalldhetsarbete_i_praktiken

Sveriges tidigare JÄMO producerade material kan laddas ner här: <http://www.jamombud.se/skolan/materialomskola.asp>

Nordenmark, Love& Maria Rosén (2008) Lika värde -lika villkor. Arbete mot diskriminering i förskola och skola. Stockholm: Liber

Brande, Lovise&Engström, Carolina&Sörensdotter, Renita&Wiktorsson, Per (2008) I normens öga – metoder för normbrytande undervisning. Friends. Stockholm: 08-tryck

Artiklar kopplade till sexuella trakasserier och könsmobbning

Manninen, Sari (2010) Poikien respektiresurssit ja paikkaansa hakeva maskuliinisuus. Nuorisotutkimus 1/2010.

Manninen, Sari. (2008). Changes and Reproduction in the Struggle for Masculine Status ur Sunnari, Vappu (mfl.) (red.). (2008). Ur From Violence to caring. Gendered and Sexualized Violence as the Challenge on the Life-span Conference. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan elektronisia julkaisuja 8. Women's and Gender Studies, University of Oulu. <http://tickle-project.eu/project/documents/dissemination/sweden/OuluConferenceProceedingsFINAL.pdf#page=123>

Meyer, Elizabeth J. (2008). A Feminist Reframing of Bullying and Harassment: Transforming Schools through Critical Pedagogy. McGill Journal of Education. 43(1) <http://mje.mcgill.ca/article/view/1077/2086>

Meyer, Elizabeth J. (2008) Gendered Harassment in High School: Understanding Teachers' (non)Interventions. Gender and Education. 20(6): 555–572. Kan laddas ned här: http://sites.google.com/site/lizmeyer/GENDEREDHARASSMENT_GE_Meyer.doc?atredirects=0

Rova-Lindberg, Greta. (2008). Conflict Handling and Equal Treatment in the Swedish Schools. Ur From Violence to Caring. Gendered and Sexualized Violence as

the Challenge on the Life-span Conference. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan elektronisia julkaisuja 8. Sunnari, Vappu (mfl.). (red.) (2008). Women's and Gender Studies, University of Oulu.

<http://pure.ltu.se/portal/files/3386711/Article.pdf>

SOU. (2010:99). Flickor, pojkar och individer - om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan. Slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i skolan. Stockholm:

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/84/27/7f4c3197.pdf>

Sunnari, Vappu, Kangasvuo, Jenny & Heikkinen, Mervi. (2003). Gendered and Sexualised Violence in Educational Environments. The second, revised edition. OULU UNIVERSITY PRESS. Oulu 2003

<http://herkules oulu.fi/isbn9514271505/isbn9514271505.pdf>

Sunnari, Vappu. (2009). Physical Sexual Harassment as Experienced by Children at School in Northern Finland and Northwest Russia. Oulu: Oulun yliopisto.

<http://herkules oulu.fi/isbn9789514290732/isbn9789514290732.pdf>

Ungdomsstyrelsen. (2012). Hon, hen, han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner.

Ungdomsstyrelsens skrifter. Nr:2.

http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff8080812568bac50126b80371e7001b/HON_HEN_HAN.pdf

De sexuella orden. Läs mer på RFSU:s hemsida:

<http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Artiklar-och-reportage/Att-arbeta-med-genus/De-sexuella-orden/>

Filmer på temat sexuella trakasserier och våldtäkt

Hip, Hip, Hora (2004) Teresa Fabik. Filmlance International AB. K-11, 90min

Säg att du älskar mig (2006) Daniel Fridell. Noble Production. K-15, 86min

Bye bye pornstar (2004) Henrik O. Andersson. Amphi production 20min.

Undervisningsfilm rek. Åk 7-9.

De ofrivilliga (2008) 98min. Ruben Östlund. Coproduction Office

Fucking Åmål (1998) Lukas Moodysson. K-12, 89min

Skönlitteratur

Aalto, Henrik (2009) Bara lite småskoj...Kulturfonden.

Adami, Zanyar (2008) Jag måste vara böj ur Chavez Perez, Inti & Adami, Zanyar. Pittstim-pissbomber, skogsporr och kärlek. Antologi.

Dahlén, Sandra (2006) Hetero. Finland: Tiden

Mendel-Enk, Stephan (2006) Med uppenbar känsla för stil – ett reportage om manlighet

Norrman Skugge, Linda & Olsson, Belinda & Zlig, Brita (1999) Fittstim. Antologi. Finland: Bokförlaget DN

Webbsidor om sexualiserat våld

Kvinnolinjen: www.minagranser.fi

THL www.munkroppa.fi

Lås upp. <http://www.lasupp.nu/>

Machofabriken. www.machofabriken.se

Bara på finska:

Mun Rajat! <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=mista-on-kysymys>

Projektet Exit. <http://www.exithanke.fi/>

Forum för genusvetenskap vid Mittuniversitetet. (2010). Våld och trakasserier i årskurs 6–9. UR Samtiden – Genusmaraton. <http://urplay.se/156944>

Tjejjouren i Sverige: <http://www.tjejjouren.se/tjejpguiden/utsatt>

Ungdomsmottagningen i Sverige: <http://www.umo.se/Vald--krankningar/>

Stockholms stads projekt okejsex.nu: <http://www.okejsex.nu/>

Faktalitteratur, rapporter och vetenskapliga artiklar

Aaltonen, Sanna (2007) Tytöt, pojat ja sukupuoliäin häirintä. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura 69. Helsinki: Yliopistopaino.

Alanko, Katarina (2013) Hur mår HBTIQ -ungdomar i Finland? Ungdomsforskningsnätverket.

Ambjörnsson, Fanny (2007) I en klass för sig – genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer. Stockholm: Ordfront förlag

Berg, Lena "Nordisk forskning om prevention mot våld bland unga – en betraktelse från en genusorienterad horisont. FoU -Rapport 2007:10. Forsknings- och utvecklings enheten, Stockholms Stad.

Eliasson, Miriam & Ewa Menckel "Ord och Mening – könsperspektiv på verbal aggression och våld mellan elever i grundskolan". Arbetslivsrapport Nr 2003:8. Enheten för arbetshälsa.

Jeffner, Stina (1997) "Liksom våldtäkt, typ" Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

Menckel, Ewa & Witkowska, Eva "Allvar eller på skämt?" En nationell undersökning av språkbruk och sexuella beteenden bland gymnasieelever. Arbetslivsinstitutet. 2002. Arbetsmiljöverkets trycker: Solna.

Witkowska, Eva "Sexual harassments in schools – Prevalence, structure and perceptions. Arbetslivsinstitutet. Aröete och hälsa. Vetenskaplig skriftserie 2005:10. Elanders Gotab: Stockholm.

Bilaga 2: Kärlek börjar inte med bråk högstadiet–elever

Bilaga 2

KÄRLEK BÖRJAR INTE MED BRÅK ÅK 7--> (detaljerad för föreläsare inom Kärlek börjar inte med bråk)

Sammanfattning: Fokus på att stärka barn och ungas respekt för sin egen och andras kroppsliga integritet.

Beskrivning på nätet: I åk 7 upplyser vi om vad sexuella trakasserier och könsmobbing betyder och hur det tar sig uttryck, slår hål på myter om sexualbrott och diskuterar vilken betydelse sexualiserade skällsord har samt respekt och integritet utgående från skolorna situationer.

Upplägg och funktion:

- * Heta Stolen -----> vilka frågor ska vi diskutera?
- * Definitioner -----> Vad betyder orden och vad betyder de konkret i vår skola?
- * Våldslinjen -----> Hur väljer vi eller väljer vi inte att bli förövare?
- * Livsrum -----> Vad innebär det för oss alla att vistas i en miljö med våld och kränkningar?
- * 4 hörns övn -----> Vad kan jag göra? Vad kan vi tillsammans göra?
- * Tre stegs metoden (om det finns tid)
- * Dela ut infolappen -->Vart kan du vända dig, om du eller någon annan upplevt sexuella trakasserier.
- * Avslutnings runda var alla för säga något kort. Hur kändes det idag? Frågor? Kommentarer? Vad tar du med dig hem?
(använd gärna maskot/talking stick)

Ledord:

Inte föreläsa utan diskutera!

Skriv på tavlan (T:), Fråga klassen (F:) Berätta (B:)

LEKTION 1

(2min)

Inledning och presentation:

B: Hej och välkomna, vet ni varför vi är här? För att prata om sexuella trakasserier eftersom era lärare vill starta en diskussion kring sexuella trakasserier och hur man kan förändra klimatet i skolan.

Er skola har bjudit hit oss för att prata om sexuella trakasserier t.ex. om att använda böj och hora som skällsord eller att tafsa. Vi vill tillsammans med er diskutera myter om sexualbrott och hur vi kan skapa en bättre skola där alla har möjlighet att vara den person man vill vara.

Idag kommer vi att prata om ganska svåra och jobbiga saker och därför vill vi att det ska vara möjligt att ställa alla typer av frågor för alla vuxna har inte ens koll på dessa frågor. Men för att det ska vara möjligt så vill vi att allt som sägs här idag stannar i detta rum och att man inte pratar vidare om vad någon sagt eller frågat. Ni kan naturligtvis berätta om vad vi pratat om men inte vad specifika personer sagt. Alltså respekt för varandra.

(8min)

Heta stolen

Det är viktigt att få respekt i en klass/grupp

-vad betyder respekt för dig? /hur visar du respekt?/ kan du nämna en situation där du sett någon vara respektlös

T: "Respekt:" (skriv upp på tavlan i en boll hur man gör då man respekterar varandra, denna "boll" fortsätter du på i våldslinjen senare)

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

Att ofta höra hora/bög/homo som användas som skällsord kan göra att man får dåligt självförtroende
-sågs dessa ord i er skola/varför säger man så?/vi tycker att vi hört att homo bara är ett skämt, men ni som stiger upp håller inte med eller?

(Blir man illa behandlad kan det vara svårt att berätta det för någon
-finns det olika situationer/vad skiljer situationerna åt?/vem berättar du för?)

Det krävs mod för att visa sin kärlek till någon av samma kön
-varför behövs det mod?/ behövs det mod att visa kärlek till en av det motsatta könet/skiljer sig det åt?

Om den som man är ihop med slår en ska man göra slut direkt
-var går gränsen mellan skämt och allvar?/ vad är för hårt slag?

(De flesta pojkar respekterar flickor
-hur märker man att en pojke inte respekterar en annan flicka/ visar de flesta flickor respekt för pojkar)

(12min)

SEXUELLA TRAKASSERIER

T: sexuella trakasserier

F: Vad betyder trakasserier?

-trakassera; upprepad handling som stör/ger obehag, telefontrakassera någon, förstöra samma persons tillhörigheter osv. En sorts mobbing

F: Vad kunde då "sexuella" trakasserier betyda?

Att lägga till "sexuella" betyder att det har något att göra med sex och sexualitet

Sexuella trakasserier är när du tycker att något är obehagligt eller kränkande (F:vet alla vad kränkande betyder? S:kränkning) eller förnedrande.

Skriv upp en grupp i taget och fråga ut dem vad detta kunde vara i en skolmiljö tex. "Vilken typ av gester kunde vara sexuella trakasserier?"

T: gester och miner (förklarar ordet gester)

T: Skämt, obehagliga frågor/påpekanden

(Slipprigheter, oanständiga **skämt** samt **påpekanden eller frågor** som gäller figuren, klädseln eller privatlivet.)

Ta upp diskussionen om "homo" som skämt; gör en parallell mellan homofobi och rasism; att det handlar om att ha stereotypa uppfattningar om människor, på samma sätt som människor kan klumpa ihop alla finlandssvenskar och mena att vi är likadana.

Det samma gäller "Vittu/fitta", då vi säger vittu och vår syn på kvinnor och tjejer. Om du vill vara en typ som respekterar andra ska du inte använda ord som nedvärderar andra människor oberoende om DU tycker att det är skämt eller inte.

F: Vad tror ni att skulle hända om någon av era föräldrar skulle säga hora/böggjäväl (använd gärna de ord som kommit upp i klassen) till en annan arbetskompis eller till chefen. Och det är viktigt att komma ihåg, att som ung så har man rättigheter på sitt arbete.

B: Det skulle kunna bli rättegång och böter. Sexuella trakasserier är alltså inte ok. Och nu är det dags att ta itu med detta även i er skolan.

T: Multimedia

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

(**bilder** på avklädda, nakna kvinnor/män per e-post, mms, sms eller telefonsamtal med stön flås dvs. sexuell underton)

T: Fysisk beröring

B: Det är omöjligt att säga vilken fysisk beröring som är okej och vilken som inte är, då det varierar från dag till dag, från person till person. Det är hur som helst alltid den som är utsatt som bedömer vad som är trakasserier och vad som inte är det. Man kan alltså inte säga att det är bara ett skämt, utan det är den som blir utsatt som bestämmer vad som är kul eller inte kul.

Skriv "på sidan om"

T: Pedofili

B: Sexuella trakasserier som sker av vuxna mot unga som inte nått puberteten. Men då vuxna gör det kallar vi det inte sexuella trakasserier, trots att de är samma saker utan då blir det ett sexualbrott, såsom sexuellt utnyttjande. Lagen har alltså ett starkare skydd för er som barn och unga än för mig som är vuxen.

B: Och det är viktigt att komma ihåg att den vuxna **alltid** vet att det är fel. Här är det lite annorlunda än det vi just pratade om, där du bestämmer vad du tycker och inte tycker om. Då det kommer till barn som ännu inte kommit i puberteten så spelar det ingen roll om barnet vill det eller inte. Det är alltid fel och det är alltid den vuxna som gör fel.

B: Eftersom alla vuxna vet att detta är ett brott och om det kommer fram så åker man dit, så använder man sig av hot, försöker få barnet att hålla hemligheter genom att skuldbelägga barnet ("jag ska berätta för alla att du ville, att du är elak, berätta för dina föräldrar, hela skolan, klubben osv.") Därför är det oerhört viktigt att berätta, att inte skydda den som kränker och skadar barn.

B: Det är alltså då dessa samma saker händer inom familjen: mamma och pojke, pappa och pojke, mamma och flicka, pappa och flicka, men också mellan syskon.

B: Pedofili och incest handlar om vuxna människor som inte visar barn och unga respekt. Därför ska man berätta till en annan vuxen så att man själv eller ett annat barn kan få hjälp. Man ska aldrig skämta om dessa saker.

T: Förslag eller krav på sex

T: våldtäkt eller försök till våldtäkt

(hålla fast, pressa upp någon mot något, skuffa omkull någon och lägga sig på den, tvångskyssa, ta av kläderna, riva i kläderna)

8/10 våldtäkter sker av en vi känner, kanske en kompis, en granne, en sötis på skoldisco eller på ungdomsgården eller i fotbollslaget. Vanligast att pojkar våldtar flickor, men även tvärtom eller mellan samma kön.

VÅLDSSKALAN

Diskussionen har fokus på eget ansvar för sina handlingar samt rätten att kräva respekt av människor i sin omgivning.

F: Varför våldtar man eller utsätter andra för sexuella trakasserier? Är det så att man vaknar upp en dag och bestämmer sig för att våldta någon?

Det är viktigt att krossa myten om att det är bara "sjuka" människor som utför dessa brott. Rita våldsskalan på tavlan samtidigt som du förklarar. Börja med "respekt"-bollen som du redan ritade upp under heta stolen övningen och förklara sedan till höger i skalan. Förklara sedan den vänstra sidan.

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

B: Respekt är något vi alla har rättighet att få uppleva och som vi har en skyldighet att visa för andra människor. Oberoende om det är våra bästa vänner, bekanta eller främlingar. Vi kan alltid visa respekt.

F: Men om man ropar skällsord (referera till ord de nämnt under genomgången), har man redan stigit över gränsen för vad som är okej. (peka på skalan hur man drar sig mot vänster)

T: skällsord

B: Om man godkänner skällsord och tycker att det är okej att använda det fast man kanske inte själv säger, så bidrar man till ett klimat där det är möjligt att kränka alla människor.

T: Tafsning

B: Om man dessutom börjar tafsa så rör man sig allt längre bort från "respekt" punkten. (peka på skalan hur man går/glider från skällsord till tafsningar)

B: Var och en av oss har en *skyldighet* att befinna sig vid respektpunkten och då man väljer att stiga över den gränsen så väljer man att inte respekterar andra. Det är bara du som bestämmer var du vill befinna dig på denna skala och hur du vill att andra ser på dig som människa.

S: Våldtäkt/misshandel

B: Det är inte så att våldta och skrika skällsord inte har någonting med varandra att göra utan skällsord är ett steg på våldsskalan. Våldet normaliseras, blir normalt och då är det lättare att gå ännu längre bort från respektpunkten.

B: Som vi tidigare sa så är det oftare män som utför olika våldsbrott. Men det betyder inte att män är mer våldsamma av naturen, utan för att de lärt sig att gå över gränser. Många pojkar lär sig att riktiga män måste utstå våld, att man inte får visa sig vara svag eller känslig, att man inte alltid kan säga stopp utan att bli retad – våldet blir normalt och vanligt i en del pojkars värld. Att det blir en del av könsollen att vara pojke. Man kan bli blind för hur mycket våld som finns runt omkring en, och det blir "lättare" att utöva våld och grövre våld. Man tycker att man har rätt att slå tillbaka, inte som vi pratar här – om att dra en gräns på ett schysst sätt. En del tjejer väljer att också använda sig av våld, de har också lättare att göra våldsbrott än andra tjejer.

Det är då vi inte längre respekterar varandra med ord (vi använder kanske homo som skällsord ibland), vi småretas kanske genom att ta i andras kroppar, eller vi tycker att folk inte ska vara så känsliga utan kunna ta lite skämt. Det är då vi också kan våldta en annan människa.

B: Men det är viktigt att komma ihåg att vi varje dag har en ny möjlighet att välja att göra annorlunda och därmed också ge en annan bild av oss som människor. Det är viktigt att vi förstår att man inte bara en dag våldtar någon utan det handlar om småsaker som vi gör, som bidrar till att vi inte respekterar varandra. Som pojke kan man bryta denna kedja av män som gör våldsbrott. Att inte påbörja en "våldskarriär". Detta betyder inte att man måste vara bästa kompis med alla, men att man slutar vara våldsam i ord och handlingar. Att man behandlar människor med respekt. Vi behöver inte ha en massa åsikter om vilka kläder någon annan ska ha, eller vilka intressen de har. Istället för att mobba kan vi ha kul med våra vänner på rasten, planera vilken film vi ska hyra eller vad vi ska göra efter att skolan tagit slut. Om vi pratar skit om andra så är det tid vi kunde ha kul med våra kompisar istället. Vi vill att ni ska

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

veta att ni alla har ett val om hurdana människor ni vill vara. Och man kan alltid förändra sig, varje dag är en ny dag.

LIVSUTRYMME-RUTAN

Diskussionens fokus ligger på elevernas ansvar för sina handlingar och deras möjligheter att bryta och ingripa i situationer då det sker kränkningar.

T: "Jag"

på tavlan och förklara att "jaget" syftar på dem alla.

Rita en ruta runt "jag" och förklara att denna ruta visar på vilka gränser som du och alla har som människor. Det som ligger inne i rutan är det som du får, vill, kan, gillar osv. Det som finns utanför är saker du inte får, inte vill, inte kan osv.

Förklara en gräns i rutan i taget – varva både positiva och "negativa" gränser

B:

Gräns 1 sätts av föräldrarna: vad du får och inte får göra.

Ge konkreta exempel: hur sent du får vara ute, hur mycket eller om du får en veckopeng, vart ni åker på semester.

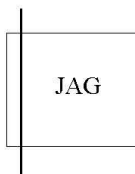
Gräns 2 sätts av skolan: vad man får göra på skoltid och inte. Ge exempel på skolans regler (man får inte komma och gå som man vill, men man har chansen att lära sig intressanta saker, lära känna nya människor osv.) Visa genom att peka om det ligger innanför eller utanför rutan.

Gräns 3 sätts av samhället: vad du får och inte får göra, vad du har rätt till. Ge konkreta exempel: Du får inte köra moped, men du har rätt att få sjukvård om du råkar ut för en olycka, lagen om sexualbrott skyddar dig som ung bättre än mig osv.

Gräns 4 (lägg denna gräns lodrätt till höger/vänster) Den är gränsen bestämmer du själv över: vad du tycker om, inte tycker om, vad du vill och inte vill, vilka kläder du sätter på dig, vad du pratar om med dina vänner, vad du gör på din fritid.

Jag kan idag bestämma att jag tänker se på dvd med Stefan och då Lina undrar om jag ska komma över och lyssna på lite nya låtar hon hittat tackar jag nej men säger att jag gärna kommer en annan dag.

B: Men sexuella trakasserier och könsmobbing är något som kan påverka din möjlighet att dra din egen gräns för vad du vill och inte vill göra.

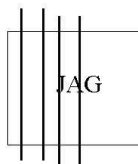
Bilaga 2

Ge sedan andra exempel på hur elevens livsutrymme kan begränsas och dra ett streck för varje kränkning, t.ex. någon säger något taskigt, kommenterar ens kläder eller något man gör

B: Ex. Föreställ er Linus som gillar att spela hockey och fotboll. En rast då de spelar fotboll gör han självmål och en av hans vänner skriver att han spelar som en kärring. Hela veckan får han hör om kärringfotboll och han tror att det ska sluta men det är alltid någon som påminner de andra. Linus slutar till slut att spela fotboll på rasterna och satsar istället på hockeyn. Det är ingen som förbjuder honom att spela fotboll, han väljer själv p.g.a. av trakasserierna. Dra ett streck!

B: Amina har köpt en ny röd tröja som hon har på sig till skolan och direkt får hon höra att hon har en menströja. Hon blir sårad och blir sur och säger till, men det förvärrar situationen genom att någon säger att hon är mensirriterad. Följande dag då tröjan ligger på stolen i hennes rum tittar hon på den men tänker att äh, jag tar en annan tröja idag och knölar in den i garderoben. Amina har aldrig mer tröjan på sig. Ingen förbjöd henne, utan hon valde själv. Dra ett streck!

B: Markus har på sig sina nya vita skor på skoldisco och får höra att han har ett par gayskor och att det inte kommer att bli några tjejer med de där skorna. Markus som tyckt att skorna varit supersnygga, väljer att inte sätta på dem nästa dag, inte heller dagen efter då pappa frågar om han har några kläder att lämna in på loppis. Då tänker Markus att skorna kanske inte alls var så snygga i alla fall. De har ju en konstig rand på sidan som kanske inte är så snygg och så dyker skorna ner i en påse. Dra ett streck!

Dra fler streck så att det bara blir en mindre del kvar i rutan.

B: Alla dessa små kränkningar, tillsägelser, elaka kommentarerna blir tillslut många streck. En pojke sa en gång på en lektion att det ser ut som om man sitter i fängelse. Och visst är väl det lite så. Ens frihet att välja har blivit begränsad.

F: Ska andra människor ha "rätt" att begränsa dina drömmar, önskningar och ditt sätt att vara dig själv? Hur stora möjligheter finns det i den här typen av skola att vara den man vill, att trivas i skolan?

F: Vad får ni för tankar om vad man kunde göra för att detta inte ska hända?

Hänvisa tillbaka till dina exempel:

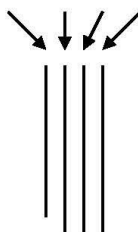
Vad kunde vi göra för att Linus inte ska sluta spela fotboll?

Vad kan vi göra för att Amina ska kunna fortsätta använda sin tröja?

Vad kan vi göra för att Markus ska kunna fortsätta gå i sina skor?

Visa hur vi andra kan ingripa eller be en vuxen att ingripa i dessa kränkningar och stoppa dem.

T: Sudda ut gränserna från höger för att visualisera hur livsutrymmet "växer" igen.

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

JAG

Poängtera att istället för att kränka andra kan vi ha kul med våra vänner: spela fotboll, diskutera en tv-serie, planera ett biobesök osv. Varför ödsla tid på att kränka andra, då vi kan ha kul? Fråga vad eleverna kan göra för kul?

DU HAR ALLTID RÄTT ATT SÄGA IFRÅN

Fyra hörns övning

Hur gör du eller hur skulle du vilja göra i en situation då någon sexuellt trakasserar dig (Följdfrågorna kan användas för att få igång diskussionerna i grupperna)

- A) Jag försöker låtsas som att inte bry mig
 - Hur gör du då? Hur gör du för att det inte ska ta ont? Tycker du att det fungerar?
- B) Jag visar att jag inte gillar det
 - Hur gör du det? (här kan man säga att vi kan komma tillbaka till hur man kan säga ifrån)
- C) Jag önskar att någon kommer och backar upp mig, säger ifrån
 - på vilket sätt vill du att kompisen ska stöda (stå bredvid, säga, stirra argt, hämta en vuxen)?
- D) Eget förslag

Om tid finns

Sexuella trakasserier kan också förekomma mellan kompisar:

B: Ta på baken/kramas

A: Sluta ta på mig så där/jag vill inte ha någon kram idag! (ifrågasätter handlingen)

B: Men var inte löjlig vi brukar ju alltid göra så här/ du brukar ju gilla det här/du gillar ju när C gör så (upprepar handlingen)

A: Men jag vill inte att du gör så mer/ jag vill inte att du gör så idag/men jag vill inte att du gör det. Kan du liksom fatta det? Respektera det?

B: Ja ja, inte visste jag att det var så viktigt för dig.

A: Nä, men det är det.

B: Okej förlåt.

F: Vad hände i den här situationen?

Trestegsmetoden:

Förklara trestegsmetoden

Ibland kan man blir lite paff, eller vara rädd att sårta och då kan det vara skönt med lite tips på hur man kan bemöta kränkningar.

S: 1. Beskriv (namnge)

Säg vad det är som händer i situationen, sätt ord på det så att den andra vet vad det är som stör dig

2. Kritisera

Berätta hur du känner, att du inte gillar det, att det gör dig ledsen/förbannad/ besviken osv

3. Säg vad du vill

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

Det är också bra att berätta hur du vill att personen ska eller inte ska agera i fortsättningen, så att den förstår att det är handlingen, det som den gör som är fel, inte den som person.

Gå inom exemplet som visades med kollegan och tillägg att sexuella trakasserier kan ske mellan alla typer av människor, kompisar, främlingar på stan, pojkvän, syskon, vuxna osv.

B: Våra gränser kan ändra från dag till dag och det är ok. Det är alltid ok att säga ifrån. Det måste också accepteras av andra. Vi vill ju inte heller att någon ska få obehag då den ser oss, viktigt att säga ifrån och viktigt att inte bli arg om någon säger ifrån. Det kan ju hända att man är intresserad av någon, men det betyder inte att den personen får göra vad som helst med en. Och man kan säga till även som flick- och pojkvän och fortsätter hon/han så är det sexuella trakasserier. Därför tycker vi att det är viktigt att hellre fråga en gång för mycket än vänta på ett nej/stopp osv.

VEM KAN MAN BERÄTTA TILL?

B: Fundera tyst för dig själv vem DU skulle kunna berätta för? Exempel om någon gjort något mot dig, även om det var länge sen, eller för en kompis eller ett syskon. Det kan hända att du hör om något - vem skulle du kunna berätta för?

F: Kan någon säga, man behöver inte säga det man själv tänkte på, men vad skulle ni ge för råd till någon annan som inte vet vem den ska berätta för?

AVSLUTNING OCH RUNDA

B: Ni går på 7:an och vi besöker alla klasser, ni kan alltså förändra skolan, och göra annorlunda än 8:orna och 9:orna, även om de är äldre så betyder det inte alltid att de visar respekt och är bra människor. Vi kommer nästa år igen och berättar för de sjuorna och då är ni 8:or och om tre år då ni går här har ni en skola utan sexuella trakasserier och könsmobbing.

B: Vi delar ut ett papper med webbadresser och mer info om det är något du ännu vill veta om temat, om du vill tenta av dina föräldrar eller om du har en kompis, en pojk/flickvän eller en kusin som du vet att har erfarenheter av sexuella trakasserier och könsmobbing. På sluta panta kan du diskutera dessa saker med professionella chattare.

B: Vi ska avsluta med en runda. Det innebär att vår lilla maskot går runt mellan er och den som håller i maskoten är den som pratar och alla andra lyssnar, då man är färdig ger man maskoten vidare. Vi vill att ni ska säga något om vad ni tar med er från den här lektionen, en tanke, fråga, en sak ni ska tänka mer på eller något annat

(Om de finns extra tid)

GLIDANDE GRÄNSER - OLIKA DAGAR – OLIKA PERSONER

Diskussionen har fokus på att det är enbart du som kan avgöra vad som är okej för dig just idag och att du har rätt att sätta andra gränser imorgon.

Välj ut par så går det snabbast. Förklara innan de hittar en plats i klassrummet. Döp en till A och andra till B. Visa med din partner alla tre situationerna. En börjar gå mot den andra som står stilla. Visa det första exemplet med olika avstånd och poängtera att vi har olika avstånd och att det är just det vi också ska titta på nu då vi gör övningen. A som står still är den som bestämmer hur nära B som rör sig får komma. A står still och föreställer sig att personen som kommer emot är a) en nära vän, b) en bekant och c) en okänd. A säger stop då gränsen nås för hur nära personen får komma. Alla människor brukar

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

känna ganska olika, så ni kan testa om ni har likadana gränser och sen pratar vi om det. Ingen kan veta dina gränser, så det här är en övning då vi funderar på var just mina gränser går?
Alla ställer sig några meter från sitt par. Man testar parvis övningarna, först a, b och sen c.

- a) nån man tycker mycket om, en god vän
- b) nån man känner, en på skolgården
- c) nån man inte känner, nån på stan

Poängtera att våra gränser för vad vi tycker att är ok är flytande från dag till dag och från person och plats. Det är okej med olika gränser olika dagar. Och vi har alltid rätt att kräva att andra respekterar våra gränser, men vi ska också respektera andras gränssättning.

Diskutera i storgrupp om avstånd. Hade ni olika avstånd? Var det stor skillnad för vem ni föreställde sig?

Alla har olika gränser, hur kan man veta vara andras gränser går? Kan man se på den andras beteende om man går över en gräns? Visa. Hur gör du? Finns det ett bra sätt att säga ifrån som fungerar för dig?

Om att det beror av vilken dag det är – alltså hur man känner sig i kroppen?

Mål: du bestämmer över din kropp

Alternativ 1: Oavslutade meningar skriftligt:
Dela ut papper

Jag tycker om att _____

Om jag fick bestämma en dag _____:

Det bästa jag vet är _____

Läs högt från pappren de anonyma svaren ett påstående i taget.

Alternativ 2:
(Om det inte finns så mycket tid kvar)

Denna övning nedan ska inte göras med "jobbiga" grupper, för då kommer det bara "kuk"-svar.
Oavslutade meningar muntligt:

Det är härligt med...
När jag vill ha kul med mina vänner brukar jag...
Det bästa jag vet är...
Om jag vill göra någon glad så...
Jag tycker att det är skönt att...
Jag mår bra när...
Om någon vill göra mig glad ska den...
Jag gillar att kramas när...
Jag skrattar när...
Jag tycker att det är fint...
Jag gillar att höra...
Jag känner mig trygg när...

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

Bilaga 2

*Mina vänner är...
Det känns bra i kroppen när...*

Malin Gustavsson, Jämställdhet och hälsa 2011
Kärlek börjar inte med bråk

Bilaga 3: Affischer för Kärlek börjar inte med bråk

Kärlek börjar **INTE** med bråk

STOPPA SEXUELLA TRAKASSERIER

 folkhälsan

Sexuella trakasserier är ord eller handlingar som har med nakenhet eller sexualitet att göra och som får dig att känna dig kränkt, rädd, äcklad, obehaglig eller illa till mods. Könsmobbning är då man mobbar någon för att den är flicka eller pojke. Sexuella trakasserier och könsmobbning är sådant du inte gillar att se, höra, känna, veta. Det är du som bestämmer om ord eller handlingar är OK eller inte.

DU HAR ALLTID RÄTT ATT KRÄVA RESPEKT!

Kärlek börjar **INTE** med bråk

STOPPA SEXUELLA TRAKASSERIER

☒ folkhälsan

Ingen har någonsin rätt att kommentera, titta på eller ta i din kropp på ett sätt som du inte vill – oberoende av vad du har på dig eller vad du tidigare sagt eller gjort.

Du behöver aldrig röra vid någon annans kropp om du inte vill och ingen får röra vid din kropp om du inte vill. Det spelar inte heller någon roll om det är en god vän, kärlekspartner, släkting eller okänd. Det är viktigt och bra att berätta för någon trygg vuxen om något sånt händer.

För att vi alla ska må bra i våra kroppar är det viktigt att vi visar respekt och vågar prata med varandra om kropp och sexualitet.

**FÖR ATT FÅ RESPEKT MÅSTE
VI OCKSÅ RESPEKTERA ANDRA!**

Bilaga 4: Kärlek börjar inte med bråk – för skolpersonal

”Kärlek börjar inte med bråk”

Sexuella trakasserier och könsmobbing

Malin Gustavsson
Folkhälsans förbund
malin.gustavsson@folkhal-san.fi

 folkhälsan

Sexuella trakasserier enligt lagen* är:

- sexuellt insinuerande *gester eller miner*
- *slipprigheter, oanständiga skämt samt påpekanden eller frågor* som gäller figuren, klädseln eller privatlivet.
- *bilder* på avklädda, nakna kvinnor/män per e-post, mms, sms eller telefonsamtal
- *fysisk beröring*
- *förslag* eller *krav på könsumgänge* eller *annat sexuellt umgänge*
- *våldtäkt* eller *försök till våldtäkt*

*lag om jämställdhet mellan kvinnor och män (8.8.1986/609)

 folkhälsan

Normer/regler kring kön och sexualitet

- Sexuella trakasserier och könsmobbing betyder att flickor och pojkar känner av oskrivna normer/regler för
 - hur de ska vara som flickor och pojkar dvs hur feminina och maskulina de får vara
 - vilken sexualitet som är ok och vilken som inte är det
- Dessa oskrivna normer/regler skapar
 - ojämställdhet** (flickor och pojkar känner av **olika** krav och har **olika** möjligheter att tycka, tänka, göra, klä sig osv.)
 - ojämlikhet** (möjligheten att vara något annat än heterosexuell är begränsad och ibland inte alls möjlig)

 folkhälsan

Trakasserier på grund av kön (könsmobbing) enligt lag* är:

Ett *ovälkommet uppträdande grundat på kön* men som till sin natur inte är sexuellt. Detta kan komma till uttryck t.ex. på följande sätt:

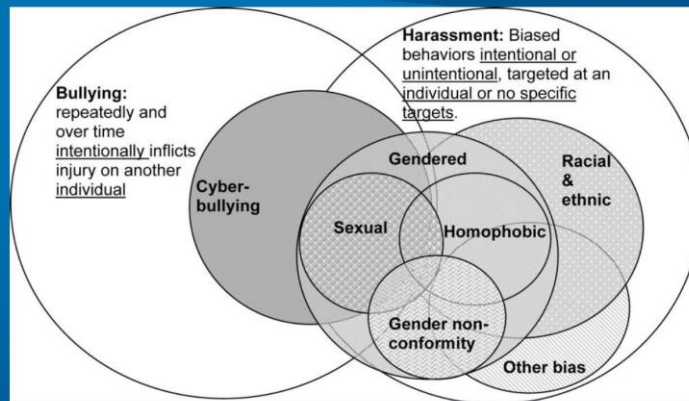
- *nedsättande uppträdande i ord* mot det motsatta könet
- *förnedrande beteende* mot det motsatta könet
- *mobbing* på arbetsplats eller i skola om mobbningen baserar sig på den mobbades kön.

*lag om jämställdhet mellan kvinnor och män (8.8.1986/609)

 folkhälsan

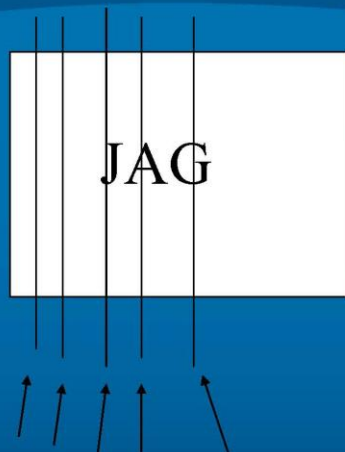
Mobbning - trakasserier

ur Meyer, E. (2009) Gender, Bullying, and Harassment: Strategies to End Sexism and Homophobia in Schools.

folkhälsan

Vilka konsekvenser har sexuella trakasserier och könsmobbing för eleverna? Vad kan de göra?

folkhälsan

Normkritik

- Vilka regler/normer om kön och sexualitet finns i er skola?
- När stöder vi vuxna de oskrivna reglerna/normerna?
- Hur kan vi göra annorlunda?

”Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier?”*

1. Informera
2. Diskutera, samtala
3. Reglera, agera ingripa
4. Hårdare och framförallt tydligare regler om att ingripa och att ta det på allvar. Tuffare attityd, nu blundas det för mycket, lärarna upplevs som fega för att säga till
5. Straff, avstängning
6. Mest på skämt (mycket få som svarar)

*Witkowska, Eva (2005) "Sexual harassments in schools – Prevelence, structure and perceptions."

Hur går vi vidare imorgon?

Fundera på vad det betyder att använda "pojkar" "flickor", när är det faktiskt nödvändigt?

(t.ex. att inte säga "pojkar nu är ni tysta" om inte alla pojkar stör)

Vilka (omedvetna) förväntningar har vi på flickor och pojkar? Försök "få syn på" dem för att kunna förändra våra stereotypa handlingar.

(t.ex. att inte alltid be någon flicka/pojke att göra en viss sak såsom att fråga endera Stefan, Anders, Linus osv. om de kan hjälpa med datorn)

→ Kom ihåg att vi måste **börja med att utmana våra bilder om kön** om vi vill ge barn och unga många sätt, istället för två, att vara som människa!

 folkhälsan

Litteraturtips

Ambjörnsson, Fanny (2007) **I en klass för sig - genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer**

Brande, Lovise&Engström, Carolina&Sörensdotter, Renita&Wiktorsson, Per (2008) **I normens öga - metoder för normbrytande undervisning**

Chavez Perez, Inti&Adami, Zanyar (2008) **Pittstim -pissbomber, skogsporr och kärlek**
OBS! Innehåller en problematisk text som förskönar våld

Dahlén, Sandra (2006) **Hetero**

Eliasson, Miriam & Ewa Menckel **Ord och Mening - könsperspektiv på verbal aggression och våld mellan elever i grundskolan**. Arbetslivsrapport Nr 2003:8. Enheten för arbetshälsa.

Jeffner, Stina (1997) **"Liksom våldtäkt, typ" Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt.**

Mendel-Enk, Stephan (2006) **Med uppenbar känsla för stil - ett reportage om manlighet**

Norrman Skugge, Linda&Olsson, Belinda& Zlig, Brita (1999) **Fittstim**
RSFL (2008) **BRYT- ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet.**

Witkowska, Eva **"Sexual harassment in schools - Prevalence, structure and perceptions**. Arbetslivsinstitutet. Arbete och hälsa. Vetenskaplig skriftserie 2005:10. Elanders Gotab: Stockholm.

 folkhälsan

Bilaga 5: Föreläsningskoncept och materialproduktion

Denna bilaga innehåller

Föreläsningskoncept och materialproduktion

- Inom ramen för projekten *Kärlek börjar inte med bråk* och *Jämställdhet i skolan*

Samarbete

- Externa och interna samarbetspartners
- Samarbete och mindre uppdrag inom avdelningen för Familjer och relationer

Föreläsningskoncept och materialproduktion

”*Kärlek börjar inte med bråk* – sexuella trakasserier och könsmobbing”: föreläsningskoncept för skolpersonal

Föreläsningskonceptet ”*Kärlek börjar inte med bråk*– sexuella trakasserier och könsmobbing” byggde långt på det kunskapspaket som introducerats för eleverna under projektet *Kärlek börjar inte med bråk*, men för skolpersonalen med en starkare teoretisk förankring och med konkreta exempel från mötet med elever (se närmare bilaga 4)

Kommentar:

Den sista föreläsningen gjordes i början av 2012 då konceptet ersattes med en presentationsföreläsning (bilaga 8) av det nytryckta metodmaterialet som beskrivs nedan.

Tilläggs materialet Sexuella trakasserier och könsmobbing

Ett metodmaterial om sexuella trakasserier utarbetats som komplettering till DVD:n *Så ingen blir ensam* (Gustavsson 2012b). *Så ingen blir ensam* är ett mobbningsförebyggande material producerat av Folkhälsan och Mannerheims barnskyddsförbund och består av fem videon kring mobbing samt ett handledningshäfte. Två videos tangerar tematiken kring sexuella trakasserier och könsmobbing och tilläggs materialet har byggts upp kring dessa två videos för att lärare, vänelever eller tutorer ska kunna själva kunna diskutera könsnormer, trakasserier och respekt i klassen.

Kommentar:

Avsikten var att producera ett material redan under *Kärlek börjar inte med bråk*, men det visade sig att då tematiken är mycket komplext, med både motstånd och fallgropar i arbetet, att det krävdes ordentligt med tid för att skapa ett väl utarbetat, genomtänkt och testat metodmaterial. En interaktiv introduktion av tilläggs materialet riktat till skolpersonal ersatte föreläsningskonceptet som beskrivs ovan (se bilaga 5 Presentation av DVD materialet om sexuella trakasserier och könsmobbing).

Jämställdhetsintegrering i handlingsplansutbildningarna

Den mobbningsförebyggande verksamheten hade i många år kontinuerligt organiserat handlingsplansutbildningar för den grundläggande utbildningen i syfte att stöda skolorna att uppgöra de lagstadgade mobbningsförebyggande planerna. Projektets tema inkluderades som en del av utbildningsdelen under de två heldagsträffarna. På detta sätt inkluderades sexuella trakasserier och könsmobbing i högre grad än tidigare i skolornas planer.

Under projekttiden startades också handlingsplansutbildningar för andra stadiet. Eftersom andra stadiet har en skyldighet enligt jämställdhetslagen att uppgöra en jämställdhetsplan som involverar och berör eleverna utvecklades kursens innehåll i enlighet med detta. Det betyder att handlingsplanskurserna rekommenderade skolorna att skapa en motsvarande planstruktur så ett uppfyllande av kraven på jämställdhetsplan också kunde nås. Syfte har varit att minska skolornas arbetsbörda vad gäller de olika lagstadgade planerna för skolan, men också tydliggöra på hur mobbningsförebyggande arbete och arbete med jämställdhet hänger samman. I och med att likabehandlingsplaner också blivit allt vanligare, speciellt inom yrkesutbildningarna, kunde skolorna genom handlingsplanskurserna få stöd i fler delar av skolans lagstadgade arbete mot kränkningar.

Kommentar:

Handledningsutbildningarna planerades och drogs gemensamt av två mobbningsförebyggande koordinatörer och projektledaren, vilket visade sig vara idealiskt för praktiskt kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Det normkritiska förhållningssättet har stärkts under åren vilket påverkat en bredare förståelse av det mobbningsförebyggande arbetet. Från att kursen tidigare presenterat olika mobbningsdefinitioner och forskning om mobbing, ingår idag även trakasserier och normer som en naturlig del av konceptet. Trakasserier har blivit en viktig faktor att ta i beaktande såsom tydligare definitioner för vad som uppfattas som våld och inte. Det normkritiska förhållningssättet stöder det mobbningsförebyggande arbetet med nya konkreta angreppssätt och metoder i det förebyggande arbetet både inom Folkhälsan och bland skolpersonalen. Ett synliggörande av de lokala normerna i skolan, stöder möjligheterna att hitta de strukturer och mönster som fungerar uteslutande och begränsande för de enskilda eleverna eller till och med hela grupper. Det ger också argument och verktyg för att ta tag i det sexualiserade skällsorden.

Vänelevs- och tutorhandledarträffar och material för skolpersonal

Det mobbningsförebyggande arbetet koordinerar också vänelevs- och tutorhandledarnätverk i tre regioner. Sexuella trakasserier och könsmobbing är även en del av fortbildningen och tematiken lyfts även explicit upp i tutormaterialet samt i tilläggs materialet till verksamhetens DVD Så ingen blir ensam. Det har också arrangerats specifika vänelevsutbildningsdagar där projektledaren ensam eller tillsammans med en av koordinatörerna fortbildat vänelever t.ex. större vänelevsdagar i västra Nyland.

Kommentar:

En stor del av arbetet med att konkret integrera kunskapen från *Jämställdhet i skolan* i den ordinarie mobbningsförebyggande verksamheten möjliggjordes då

projektledaren fick inbjudan att delta i planeringen av vänelevs- och tutorhandledningsträffarna. Till en början introducerades kunskapsområdet som en skild del, men efter hand har det mer och mer integreras i handledningsträffarnas upplägg. Detta har krävt nära samarbete med de två mobbningsförebyggande koordinatörerna och underlättats av att man befunnits sig inom samma avdelning och därmed haft kontinuerligt insikt i verksamheten genom avdelningsmöten där verksamhetsrapportering kontinuerligt ingått.

Stärkande av barnkonventionen i verksamheten

Under 2010, i samband med 20-årsjubileumet av Barnkonventionen utarbetades ett grundläggande metodmaterial om barnkonventionen för lärare. Materialet "För mer rättvisa. Ett metodmaterial för skolan om barnkonventionen" lyfter upp Barnkonventionen som norm i skolan, både hur man stärker barnkonventionen i sitt eget arbete men också hur man kan höja kunskapen om barns rättigheter hos eleverna. (Gustavsson och Wulff 2010). Barnkonventionsmaterialet är ett mobbningsförebyggande material med syftet att stärka barns rättigheter i den grundläggande utbildningen. Materialet består av tre delar, den första delen riktar sig till lärare och erbjuder kunskapshöjande övningar om barnkonvention som kan göras tillsammans med kolleger. De två andra delarna innehåller inspiration till hur man kan arbeta med dessa frågor tillsammans med eleverna. Den första delen är en mer allmän introduktion till barnkonventionen och den andra delen fokuserar på artikel 2, om barns jämlika rättigheter och hur ett likabehandlingsarbete kan stärkas. Alla delar baserar sig på konkreta övningar främst från existerande material.

Kommentar:

Materialets struktur och utformning har utvecklats genom olika arbetsverkstäder med aktiva lärare ur exempelvis lärarnätverket eller lärare som aktivt arbetat med eller varit intresserade av diskrimineringsfrågor. Arbetet leddes av projektledaren. Antonia Wulff fungerade som ett stöd i utformande av vissa övningar och med sin erfarenhet av arbete inom Finland Svenska Skolungdomsförbundet r.f. samt arbete med ungdomsarbete inom Europeiska Unionen. Hem och skola var även med i producerandet av materialet.

Föreläsningar kring barnkonventionen eller introduktion i materialet har skett i främst i Folkhälsans egna skolpersonalnätverk, men också på initiativ av flera skolor. (se bilaga 6 Presentation av För mer rättvisa)

Jämställdhet i praktiken

Under våren 2012 insamlades erfarenheter av arbete med jämställdhet inom andra stadiets svenska utbildning inom ramen för ett samarbete mellan Folkhälsan och Utbildningsstyrelsen. Handboken baserar sig på intervjuer kring erfarenheter, utmaningar och behov i arbetet med jämställdhet vid 42 skolor som bedriver svensk verksamhet på andra stadiet. Materialet sammanställdes utanför projektledarens ordinarie arbetstid och resultatet blev en handbok som kom ut under senhösten 2012. (Gustavsson 2012). Materialet presenterades på rektorsdagarna i Tammerfors och Elevvårdsdagarna i Helsingfors samma höst (se bilaga 9: Presentation av Jämställdhet i praktiken).

Kommentar:

Projektledarens erfarenheter av handlingsplansutbildningarna, där integrerandet av ett jämställdhetsperspektiv uppmuntrades, visade att det fanns ett behov av en mer konkret handbok för andra stadiets skolor för att förstå alla delar av processen som krävs för att ta fram en fungerande jämställdhetsplan. Den svenska enheten vid Utbildningsstyrelsen upplevde ett motsvarande behov och ett samarbete inleddes. Materialet är ett konkret exempel på hur man sammankopplade det mobbningsförebyggande, hälsofrämjande och jämställdhetsfrämjande arbetet som utvecklats under projektiden.

Sluta panta

Webbportalen Sluta panta startades upp som ett samarbete mellan YLE, Finlands Svenska Skolungdomsförbund, Ungdomscentralen, Ung info och Folkhälsan år 2009. Folkhälsans representanter bestod av projektledaren och en av koordinatörerna för den mobbningsförebyggande verksamheten, vilka var båda med och aktivt utvecklade verksamheten.

Folkhälsans representanter bidrog med chattande, bloggskrivande och ordlista till Sluta pantas webbsida om mobbning och sexuella trakasserier. Projektledaren deltog i chattandet i flera omgångar under åren 2009 – 2012.

Kommentar:

Koordinatorn för det mobbningsförebyggande arbetet och projektledaren för *Jämställdhet i skolan* utarbetade inom ramen för en intern utbildning en hälsofrämjande en rapport om Folkhälsans hälsofrämjande arbete inom *Sluta panta*. Rapporten granskar chattandet ur en hälsofrämjande synvinkel och erbjuder en checklista för mer hälsofrämjande arbete med barn och unga. Arbetet finns enbart för intern bruk och ingår i en samling av Folkhälsans förbunds slutarbeten från kursen.

"Homo eller hora – sexuella trakasserier och könsmobbing: samarbetskoncept för föräldrakvällar

I samarbete med Hem och skola har föräldrakvällar kring sexuella trakasserier och könsmobbing hållits runt om i hela Svenskfinland under 2009-2011. Konceptet har varierat från 45min till 2,5tim, beroende på om det varit en enskild del av exempelvis ett årsmöte, en kväll med flera teman eller en kväll med enbart detta tema i fokus.

Föreläsningkonceptet har haft en motsvarande uppbyggnad som föreläsningkonceptet riktat till skolpersonal – men istället fokuserat på att skapa en plats för föräldrar att reflektera kring kön och jämställdhet. Föreläsningarna har haft som syfte att under kvällen lokalt förankra till de könsnormer som funnits på orten. Upplägget har varit att på ett enkelt sätt lyfta fram heteronormativitet, ifrågasätta tvåkönsnormen samt visa på kopplingarna mellan ojämställdhet, sexualiserat och könat våld samt situationen i skolan i en dialog med deltagarna. Föreläsningarnas rubrik har varit: "Homo eller hora- Sexuella trakasserier och könsmobbing".

Hem och skola finansierade verksamheten där projektledaren varit anställd som person (arvode och resor) men gjort det i Folkhälsans namn. Projektledaren gav 16 föräldrakvällar (totalt 330 åhörare) över hela Svenskfinland under samarbetstiden. Föreläsningarna var en av de mest beställda föreläsningsskoncept som Hem och skola erbjöd under den tiden. Flera skolor har årligen beställt in föreläsningen för exempelvis sjuornas föräldrar.

Kommentar:

Erfarenheterna från mötet med föräldrar har varit mycket värdefullt för utvecklande av verksamheten. Delvis vad gäller metodutvecklingen och möjligheten att testa dess tillämpning på icke-pedagoger men fortfarande kopplat till skolan, och delvis har den insikt om hur föräldrar formulerar och tänker kring sina barn och hur familjen som miljö ser ut, både dess utmaningar och det stöd som kan mobiliseras från familjerna i det förebyggande arbetet varit viktig. Föräldraföreläsningarna många gånger fyllt en viktig funktion genom att introducera även föräldrarna i problematiken, i arbetet som görs i skolan samt genom att lyfta fram familjernas möjlighet att främja en positiv förändring i elevernas vardag.

Övriga samarbeten

Projektledaren har deltagit i större och mindre grad i olika projekt främst Familjer och relationer avdelningen, men inom andra avdelningar i Förbundet och med externa samarbetspartners. Nedan beskrivna samarbeten gäller enbart under tiden 2009-2012 (under projekttiden för *Jämställdhet i skolan*).

Föreläsningar för Hem och skola

Projektledaren har även funnits till förfogande med ett motsvarande koncept via Hem och skolas föreläsarnätverk. Flera gånger har föreläsningarna också kombinerats så att föreläsning för lärare skett på eftermiddagen och för föräldrar under kvällen. Under kvällen har det alltid funnits minst en lärare på plats, ibland fler som därmed fått en motsvarande fortbildning. Kombinerandet av de olika föreläsningsskoncepten har varit ett initiativ från skolorna, Hem och skola-föreningens representant eller projektledaren. I vissa undantagsfall (någon mer svår tillgänglig ort Österbotten eller i Åbolands skärgård) har även föreläsningar för skolans elever skett under dagen. Hem och skola finansierade föreläsningsskoncepten som riktades till Hem och skola-föreningarna eftersom de organiserades efter ordinarie arbetstid.

Jämställdhet i dagis

Erfarenheten av att arbeta självkritiskt med pedagogisk personal i projektet *Jämställdhet i skolan* utnyttjades även inom projektet Jämställdhet i dagis som startade 2007. Förutom ett arbetsmaterial som utarbetades för dagispersonal av projektledaren (Gustavsson 2009), bidrog projektledaren även med sina erfarenheter genom fortbildning och handledning av dagispersonal i projektets uppstartande. Projektet Jämställdhet i dagis finns beskrivet i projektrapporten Jämställt dagis (Sundell 2012). Då Folkhälsans hemsidor förnyades utarbetade projektledarna även en gemensam startsida för *Jämställdhet i dagis* och *Jämställdhet i skolan* (<http://www.folkhalsan.fi/start sida/Var-verksamhet/Ma-bra/Jamstalldhet/>)

Sommarbarnsverksamhet

Folkhälsan erbjuder sommarbarnsverksamheten som riktar sig till 5–14-åriga barn. De tillbringar en del av sommaren som en "extra familjemedlem" i en värdfamilj som rekryteras via Folkhälsan. Projektledaren blev inbjuden att under två träffar med sommarbarnsfamiljerna diskutera bemötande av barnen ur ett jämställdhetsperspektiv. Barn som har ett behov av en extra familj kan ha en helt annan bakgrund och förståelse för hur en familj ser ut, synen på sig själv och andra. Föreläsningen lyfte upp eventuella utmaningar i att få en ny familjemedlem under en tid i sin familj och vad det kan betyda ur ett könsperspektiv.

Park

Inom ramen för projektet Parrelationskraft har ett material för dialoger kring växande parrelationer utarbetats. Parkmaterialet fokuserar på respekt och närmar sig gränserna för avsaknaden av respekt. Materialet är uppdelat i fyra målgrupper och fungerar som ett underlag för samtalsgrupper med stöd av professionella och för professionella. Strävan är också att kunna ta frågan om våld till tals för att på så sätt minska våld i parrelationer och familjer. Projektledaren har ingått i skribentgruppen som tillsammans processat teman och uppdelningen av materialskrivandet under 2009–2011.

Artiklar till PARK-materialet (2-3s.)

"Att vara sig själv i ett förhållande, vad betyder det?"

"Att hitta sig själv i en relation"

"Att bryta mot normen"

"Plats att älska"

"Att vara förälder, förväntningar krav och önskningar"

"Var går gränsen? - att slå sönder fördomar om våldtäkt"

Tillsammans med Malena Björkgren:

"Vågar vi möta varandra som människor?"

"Att gå in i en kärleksrelation"

"Vem är Adam som förebild?"

"Bilder av män"

"Den "goda moder"- finns hon?"

Trappan

Trappan är en samtalsmodell för hur professionella kan prata med barn som upplevt våld i familjen. Trappan-metoden används i mötet med barn som bevittnat våld och är utvecklad av Ami Arnell och Inger Ekbohm för Rädda Barnen i Sverige. Modellen bygger på samtal, vars syfte är att barnet ska få möjlighet att sätta ord på sina upplevelser. Med samtalen vill man även ge barnet insikt i att det våld som barnet upplevt aldrig är barnets fel. Utbildningen har anpassats till en finländsk

kontext och består bland annat av olika expertinlägg. Från projektets sida har bidraget varit att dela med sig av erfarenheterna och kunskap i föreläsningsform. Föreläsningen har skraddarsyttts för utbildningen, där fokus legat på hur vi kan förstå kön, våld och könat våld samt vad barnets perspektiv kan innebära i mötet med barnet. Föreläsningens innehåll berör klargörande av heteronormativitet, barnkonventionens grundprinciper och samt artikel 19 och dess koppling till de olika krissamtalen i Trappan-metoden.

Mindre samarbete inom avdelningen för Familjer och relationer

- Under 2011 inleddes ett samarbete mellan koordinatör för mobbningsförebyggande arbete på andra stadiet med skolorna Norrvalla och Solvalla. Syftet var att starta igång mobbningsförebyggande verksamhet i form av tutorskap, där ett förebyggande av sexuella trakasserier och könsmobbing i skolorna låg i fokus.
- Samarbete med *Det mobbningsförebyggande arbetet* under skolåldern har bestått av fortbildning av DUM-teamet, bollplank i utvecklande av konceptet såsom handlingsplansutbildningarna, deltagit i planeringen av storseminariet "Hänger jämställdhet och mobbing ihop?" samt deltagande i DUM-teamet fortbildningsdelar 2013 (frivilliga utbildningsdel tre). Grunden för ett arbete med barnkonventionen inom daghemsverksamheten har utvecklats och vidareförmedlas.
- Inom ramen för certifieringen av *hälsofrämjande dagis* stödde projektledaren bollandet av en checklista för hälsofrämjande dagis och eftisar samt i deras fortbildningsdag 2012 med workshop kring barnkonventionen.
- Projektledaren utarbetade också ett modellexempel på hur en jämställdhetscertifiering skulle kunna se ut för pappavänliga företag för *pappaprojektet*.
- Projektledaren har också granskat flera material ur ett könsperspektiv (tex. BUK-klubbens webbmaterial)
- Projektledaren har också suttit med som expert i Folkhälsans jämställdhetsgrupp samt både som medlem och koordinerare för Förbundets arbetsgrupp för integrering av jämställdhet i verksamheten.

Övriga samarbetsprojekt och engångstillfällen

- Workshop under KiVa skola-dagarna kring samt skribent i KiVa-materialet för högstadiet, 2010
- Föräldramöte i Vasa, hälsofrämjande dagis med fokus Jämställdhet, 2010
- Utbildning av MLL- vänelevshandledare, 25.3.2010
- Institutionen för pedagogik och genusvetenskap, Uleåborgs universitet har sin forskningstynngdpunkt på våld och våldsförebyggande arbete. Under åren 2008-2012 gjordes samarbeten genom båda projekten genom föreläsningar, workshops och presentationer i samband med materialutveckling, utbildningshelheter och konferenser organiserade av Uleåborgs universitet.

- Bidragit med erfarenheter till Ålands fredsinstutts föreläsningkoncept Fair Sex
- Utvecklande Storasystemverksamhet på Åland tillsammans med Petra Berg och fungerande även som kursledare vid uppstartandet, 2009
- Sexuella trakasserier och könsmobbing samt barnkonventionen har varit workshopsteman på vänelevsseminarierna i Karis. Workshoparna har letts av projekt ledaren och den mobbningsförebyggande koordinatören inom den grundläggande utbildningen
- Deltagit aktivt i TASUKO-träffar 2010-2011 (ett projekt kring jämställdhet i lärarutbildningen)
- Ung 2013 workshop

Under åren 2011-2012 tog sammanlagt 827 personer del i föreläsningar och workshops som organiserades inom ramen för *Jämställdhet i skolan*. I den siffran saknas deltagande i lärarnätverk, handlingsplansutbildningar eller andra typer av utbildningar och seminarium, där någon annan kollega inom Folkhälsans Förbund varit huvudansvarig för tillfället.

Bilaga 6: Checklista för mobbningsförebyggande handlingsplan

En checklista för mobbningsförebyggande handlingsplan

- 1. Förankring i vår skola (Kartläggning)**
- 2. Mål och vägen till målet (Åtgärder)**
- 3. Dokumentation och utvärdering (Uppföljning)**

Förankring

...bland skolans olika aktörer

- Är ledningen (ex. rektor) med i utformandet av planen och tar ansvar för handlingsplanens genomförande?
- Ingår elevvård/studerandevård, elevrepresentanter,/studeranderepresentanter, lärar- och föräldrarepresentanter i gruppen som utformar eller godkänner planen?
- Finns det en grupp som tillsammans är ansvariga för planen och koordinerar arbetet?

...i kunskap

- Vilken kunskap (teori, metod) utgår vi ifrån då vi skapar vår plan?
- Finns det tillräcklig kunskap för att göra upp en plan och att aktivt arbeta med och förverkliga den? (definition av mobbing, hur mobbing och indirekt mobbing synliggörs, hur förebygga och ingripa)

- Behövs det utbildningar, kurser, expertstöd eller handböcker? Vem ansvarar för att gruppen blir utbildad eller att tillräckliga medel ges till gruppen?

...i vår skolas verklighet

- Hur ser situationen ut i vår skola?
Vad vet vi sedan tidigare om mobbning i skolan?
- Planeras en enkät över trivseln i skolan?
- Har man goda mallar eller metoder att genomföra en kartläggning?
- Hur ska resultatet analyseras och presenteras?
- Var hittas planen? Hur sprids info om var den hittas?

Mål för arbetet

- Vad vill vi uppnå med planen?
- Vilka är våra visioner och vilka är våra mål på vägen?

(T.ex. nolltolerans är en vision men inte ett speciellt realistiskt mål)

- Är målen lätta att mäta, uppnå (ex. delmål) och uppfölja?

Förebyggande arbete

- Vad är förebyggande arbete?

Vänelevs- och tutorverksamhet, regler och uttalad praxis kolleger emellan, definitioner och samtal kring temat, temadagar för att lära känna varandra

Metoder för social och emotionell utveckling såsom t.ex. StegVis, aXion, Nuisku

- Hur ser ett aktivt ställningstagande ut mot mobbning? Ett öppet klimat?
- Vad är kopplingen till vår värdegrund och trivsel i vardagen?
- Hur främjar vi skolpersonalens och elevernas sakkunskap och hur upprätthåller vi den?

Aktivt arbete (ingripande)

- Hur får vi reda på mobbning och indirekta mobbningsfall i vår skola om varje situation är unik?
- Till vem anmäler personal/elever och studerande/utsatt?
- Vad är händelseförloppet vid anmälan av mobbning?
 - Vuxnas ansvar?
 - Vem eller vilka för diskussioner med utsatt/mobbare och övriga eleverna?
 - Kontakt med föräldrarna?
 - Vilka andra åtgärder vidtas (på grupp och individnivå) för att skapa förändring (attityder, roller, klickbildningar)?

- Hur ser rehabiliteringen av de inblandade ut? Hur går alla vidare tillsammans?

Dokumentation

- Hur och var dokumenteras åtgärderna? (ex. samtalen)
- Finns det mallar och var finns de? (dokumentation av alla samtal, närvarande)
- Hur dokumenterar vi goda tillvägagångssätt?

Utvärdering

- Är åtgärderna i planen realistiska? Finns det resurser och en tidtabell?
- Hur sker utvärderingen? Av vem och på vilket sätt?
- Hur drar vi nytta av positiva erfarenheter av arbetet?
- Vad har vi lärt oss?
- Den årliga uppföljningen; vem, hur och när?

Bilaga 7: Presentation av Jämställdhet i praktiken

Bakgrund

- **INTRESSE**

Forskning, intresse och offentliga diskussioner kring ojämställdhet och utbildning har ökat

- **LAGEN**

6 b § *Åtgärder för främjande av jämställdheten vid läroanstalter (15.4.2005/232)*

Läroanstalterna skall årligen utarbeta en **jämställdhetsplan i samarbete med representanter för personalen och de studerande**. Planen skall innehålla en **kartläggning av jämställdhetsläget** vid läroanstalten och av problemen i samband därmed samt de nödvändiga **åtgärder som planeras för att främja jämställdheten**. Särskilt avseende skall fästas vid att kraven på jämställdhet tillgodoses när **studerande antas, undervisningen ordnas och studieprestationerna bedöms samt vid åtgärder som avser att förebygga och undanröja sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön**. Jämställdhetsplanen skall innefatta en **utvärdering** av hur åtgärder som ingått i en tidigare jämställdhetsplan har genomförts och av deras resultat. Planen kan införlivas i läroplanen eller i någon annan plan vid läroanstalten. I stället för en årlig genomgång kan man inom läroanstalten komma överens om att en jämställdhetsplan utarbetas minst vart tredje år.

 folkhälsan

Del av uppdraget och kunskap i organisationen

Utbildningsstyrelsen – Jämställdhetslagen förpliktar läroanstalterna på andra stadiet att utarbeta en jämställdhetsplan i samarbete med personalen och de studerande. Jämställdhet ingår i Utbildningsstyrelsens ansvar för läroplans- och examensgrunderna och utvecklingen och uppföljningen av utbildningen.

Folkhälsan – ojämställdhetsproblematik hittas som en del av det hälsofrämjande och mobbningsförebyggande arbetet och specifik kunskap fanns i organisationen

 folkhälsan

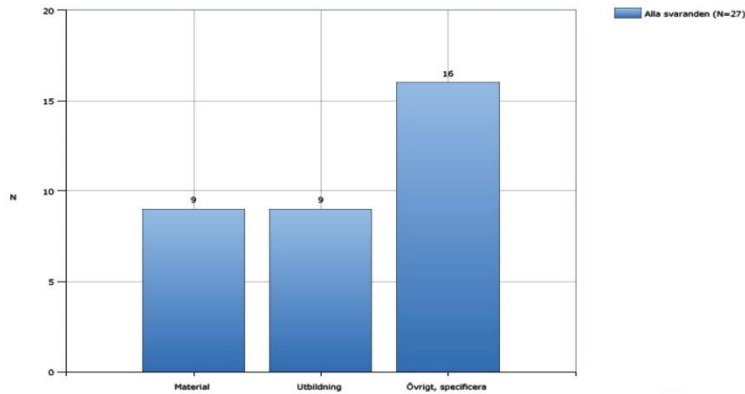
Målsättningen med handboken

1. Främja en mer rättvis skola med ett konkret kunskapshöjande verktyg anpassad till skolornas behov
2. Samla upp och ta tillvara/sprida skolornas erfarenheter
3. Visa på mångfalden att jobba med dessa frågor och inspirera till utvecklande av nya metoder
4. Stimulera samarbete skolorna emellan

Inte en till enkät! – insamling av erfarenheter

- Telefonintervjuer med 42 rektorer
- 16 frågor som matades in elektroniskt
- Mottog 7 st enkäter och 16 st jämställdhetsdokument varav 12 st var jämställdhetsplaner och 11 st planer som inkluderade elevernas vardag
- Flera planer under arbete i yrkesläroanstalterna

Vilken typ av stöd eller kunskap skulle ni behöva för att öka främjande av jämställdhet? 2/2

folkhälsan

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Vilken typ av stöd eller kunskap skulle ni behöva för att öka främjande av jämställdhet? 2/2

Några exempel:

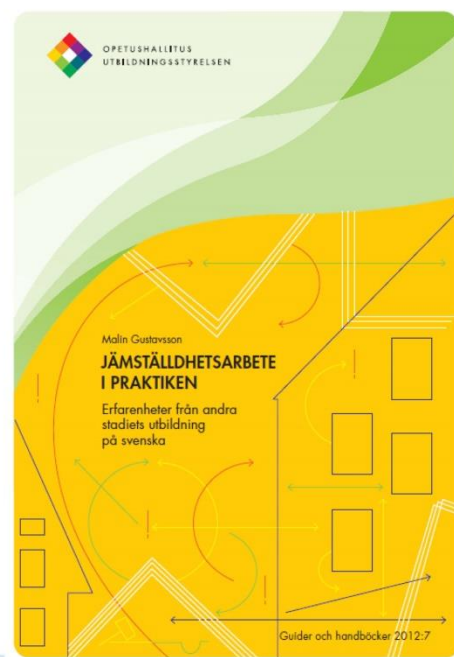
- Fortbildningstillfälle, där skolan kan skicka fler av personalen att delta
- Diskussionstillfälle/seminarium och någon skulle kunna dela med sig av olika aspekter, t.ex. trakasserier, inlärningsmetoder för att för att förankra det i skolan
- Ett bollplank; "en människa utifrån som inspirerar/stöder"
- Inspirerade föreläsare
- Modellplaner som kan ge riktlinjer för den egna planen
- Små övningar (grupphandledning på 30 min, som man kunde plocka in).
- Diskussionsunderlag av olika slag, mer enkla och mer avancerade.
- Idébank på nätet – att kunna följa med andra arbetsgrupper, men sen kanske också vilka åtgärder som man gjort, vilka modeller man använt.
- Man måste nå eleverna i de medier där de finns, tex. genom blogg och FB och Twitter istället för ett traditionellt material
- Ett lärarkollegium som är aktivt och intresserat, men även ett elevråd som är aktivt

folkhälsan

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

En handbok

1. Så här kommer ni igång
– att sätta ihop en jämställdhetsgrupp
2. Hur ser det ut i vår skola?
– redogörelse av jämställdhetsläget i skolan
3. Hur kan vi förändra vår skola?
– jämställdhetsarbetet genom konkreta åtgärder
4. Hur skapar vi en hållbar förändring?
- dokumentation, uppföljning och utvärdering
5. Avslutande reflektioner

Att hitta i materialet

FALLGROPEN: OLIKA
EXEMPEL PÅ FALLGROPAR
ATT SE UPP FÖR I
ARBETET

SKOLEXEMPEL: KONKRETA
EXEMPEL KRING
JÄMSTÄLLDHETSARBETET I
SKOLMILJÖ

LAG: CITAT UR LAGEN

SÅ KAN DU GÅ VIDARE:
OLIKA FÖRSLAG FÖR
JÄMSTÄLLDHETSGRUPPENS
ARBETE

TIPS: OLIKA FÖRSLAG PÅ
VIDARE LÄSNING ELLER
MATERIAL

Så här kommer ni igång – att sätta ihop en jämställdhetsgrupp

- Jämställdhetsdelegationen (Lovisa gymnasium)
- Jämställdhets- och jämlikhetsgruppen (Vasa yrkesinstitut)
- Temagruppen för jämställdhet inom elevrådet (Gymnasiet Grankulla samskola)

Personal och elever tillsammans!

 folkhälsan

 OPETUSHALLITUS
UTBILDINGSSTYRELSEN

Bilaga 2 Exempel på schema för planering av jämställdhetsarbetet

NULÄGE	MÅL	ÅTGÄRD	TIDSPLAN	ANSVAR: 1. YTTERST ANSVARIG 2. OPERATIV ANSVARIG	UPPFÖLJNING
Enkätundersökningen visade att de studerande upplever att de inte har tillräckliga möjligheter att diskutera jämställdhet.	Studerande ska känna att det finns möjlighet att diskutera jämställdhet och kunskapen om jämställdhet är tillfredställande hos de studerande.	Fortbildning av skolpersonalen för att öka leddiskussion bland studerande (åtgärd inom den kontinuerliga verksamheten). Bjud in två externa föreläsare till inspiration i temat (åtgärd utöver den kontinuerliga verksamheten). Kort utvärdering till studerande och skolpersonal vid båda tillfällena.	Våren: Fortbildningen sker som ett utbyte lärarna emellan under våren där diskussion om vilka metoder som redan används inom undervisningen kartläggs och dokumenteras. Slutdiskussion om behovet att externt stöd i arbetet (material eller föreläsning) Hösten: Jämställdhetsportalen Minna.fi bjuds in för att informera både lärare och studerande om hur portalen kan användas i undervisningen och studerande arbeten. Detta görs som ett samarbete med andra skolor i regionen. Följande vår: bjud in inspirationsföreläsare för studerande och personal.	1: Rektorn. 2: Rektorn ansvarar för lärarkollegie utbytet, två ansvarig ur jämställdhetsgruppen bokar de två föreläsarna och temat för inspirationsföreläsningen.	Jämställdhetsgruppen utser tre personer som skriver sammanfattande anteckningar från de olika åtgärds punkterna. Dessa presenteras och diskuteras på jämställdhetsgruppens möten och införs sedan som en del i jämställdhetsplanen.

 folkhälsan

 OPETUSHALLITUS
UTBILDINGSSTYRELSEN

Hur ser det ut i vår skola? – redogörelse av jämställdhetsläget i skolan

- Könsuppdelad statistik
- Enkäter
- Observation och intervjuer

→ För att göra en plan behövs en **nulägesanalys** för den egna skolan.

 folkhälsan

Vad kan vi göra redan i morgon?

- Fundera på vad det betyder att använda "pojkar" "flickor", prat om "män" och "kvinnor" - när är det faktiskt nödvändigt?
- Vilka (omedvetna) förväntningar har vi på flickor och pojkar? Vad finns i de material vi använder i undervisningen. Försök "få syn på" dem för att kunna förändra.

--> Kom ihåg att vi måste börja med att **utmana våra bilder** om kön om vi vill ge barn och unga många sätt, istället för två, att vara som människa!

 folkhälsan

Stöd i jämställdhetsarbetet

- Kontakta oss gärna!

Författare: Malin Gustavsson, malin.gustavsson@ekvalita.fi tfn 045 128 9878

För gratis material: Ingeborg Rask, ingeborg.rask@oph.fi, tfn 029 5331257

 folkhälsan

Bilaga 8: Presentation av DVD materialet om sexuella trakasserier och könsmobbing

Kärlek börjar inte med bråk

Malin Gustavsson, Folkhälsans förbund

 folkhälsan

Bakgrund

De sexualiserade skällsorden hör till de absolut mest förekommande skällsorden i skolmiljön.

Elever som upplevt sexuella trakasserier/sexualiserat våld enligt Hälsan i skolan- undersökningen (THL)

Yrkesskola: flickor 55%/30%
pojkar 30%/8%

Gymnasium: flickor 43%/20%
pojkar 32%/12%

Åk 8 och 9: flickor 49%/20%
pojkar 40%/8%

 folkhälsan

Normer/regler kring kön och sexualitet

Sexualiserat våld i form av sexuella trakasserier och könsmobbing betyder att flickor och pojkar känner av oskrivna normer/regler för

-*hur de ska vara som flickor och pojkar* dvs hur feminina och maskulina de får vara

-*vilken sexualitet som är ok* och vilken som inte är det

-->*heteronormativitet*

Dessa oskrivna normer/regler skapar

-ojämställdhet (flickor och pojkar känner av olika krav och har olika möjligheter att tycka, tänka, göra, klä sig osv.)

-ojämlikhet (möjligheten att identifiera sig som något annat än heterosexuell är begränsad och ibland inte alls möjlig)

 folkhälsan

”Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier?”*

1. Diskutera, samtala
2. Reglera, agera ingripa
3. Informera
4. Hårdare och framförallt tydligare regler om att ingripa och att ta det på allvar.
5. Straff, avstängning
6. Mest på skämt

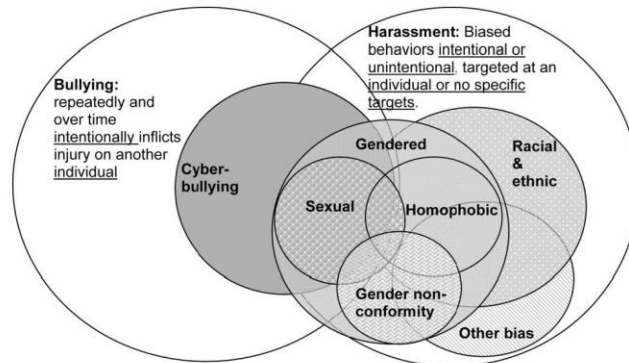
*Witkowska, Eva (2005) "Sexual harassments in schools - Prevalence, structure and perceptions.

Målsättning med materialet

1. Öka kunskapen om sexuella trakasserier och könsmobbing (vad är det, vem utsätter/utsätts och hur stoppa kränkningarna)
2. Bredda de vuxnas möjligheter att ingripa, dra gränser och stöda eleverna.
3. Visa på hur sexuella trakasserier och könsmobbing tar sig olika uttryck beroende på kön och var i Svenskfinland vi rör oss dvs beror av våra (lokala) uppfattningar om kön.

Relationen mobbning - trakasserier

ur Meyer, E. (2009) Gender, Bullying, and Harassment: Strategies to End Sexism and Homophobia in Schools.

folkhälsan

Materialets struktur

INTRODUKTION (begrepp, mål och användning, stöd, lagen)

UPPVÄRMNINGSÖVNING (förankring i egen klass/skola, begrepp)

KÖNSMOBBNING (könsnormer, diskussion till "Våga berätta"- filmen, flicknormer, övning)

SEXUELLA TRAKASSERIER (definition från lagen, övning, diskussion till "Du kan hjälpa filmen, pojknormer, övning)

SAMMANFATTNING (vart vill vi komma med detta?)

HUR SKAPAR VI FÖRÄNDRING TILLSAMMANS? (övningar)

folkhälsan

Heta stolen

Det är viktigt att bli respekterad i en klass/grupp.

Att respektera någon och att vara rädd för någon är samma sak.

Att ofta höra hora, bitch, bög, homo som skällsord kan leda till att man får dåligt självförtroende.

VAD ÄR RESPEKT?

Trakasserier på grund av kön (könsmobbing) enligt lag* är:

Ett *ovälkommet uppträdande grundat på kön* men som till sin natur inte är sexuellt. Detta kan komma till uttryck t.ex. på följande sätt:

- *nedsättande uppträdande i ord*
- *förnedrande beteende*
- *mobbing* på arbetsplats eller i skola om mobbningen baserar sig på den mobbades kön.

*lag om jämställdhet mellan kvinnor och män (8.8.1986/609)

Normer/regler kring kön

Könsmobbing betyder att flickor och pojkar känner av oskrivna normer/regler för

-*hur de ska vara som flickor och pojkar* dvs hur feminina och maskulina de får vara

→ normerna är lokala (en region, en skola, en viss klass, ett kompisgäng)

→ kan bidra till transofobi

Dessa oskrivna normer/regler skapar

→ ojämställdhet (flickor och pojkar känner av OLIKA krav och har OLIKA möjligheter att tycka, tänka, göra, klä sig osv.)

Filmen "Våga berätta"

Normkritik

- Vilka regler/normer om flickskap/flickor finns i er skola?
- När och hur stöder vi de oskrivna reglerna/normerna?
- Hur kan vi göra annorlunda?

Sexuella trakasserier enligt lagen* är:

- sexuellt insinuerande *gester eller miner*
- *slipprigheter, oanständiga skämt samt påpekanden eller frågor* som gäller figuren, klädseln eller privatlivet.
- *bilder* på avklädda, nakna kvinnor/män per e-post, mms, sms eller telefonsamtal
- *fysisk beröring*
- *förslag eller krav på könsumgänge eller annat sexuellt umgänge*
- *våldtäkt eller försök till våldtäkt*

*lag om jämställdhet mellan kvinnor och män (8.8.1986/609)

Normer/regler kring sexualitet

Sexuella trakasserier att flickor och pojkar känner av oskrivna normer / regler för

-*vilken sexualitet som är ok* och vilken som inte är det

Dessa oskrivna normer/regler skapar

→ ojämlikhet (möjligheten att identifiera sig som något annat än heterosexuell är begränsad och ibland inte alls möjlig)

Filmen ”Du kan hjälpa”

Övning

Ett skällsord riktas mot en av mina klasskompisar som jag säger hej till, men egentligen inte umgås med. Vad gör jag?

1. Jag funderar på om jag borde göra något, men gör ingenting.
2. Jag säger åt personen som säger skällsordet.
3. Jag ger mitt stöd efteråt genom att säga att jag tyckte det var orätt att använda skällsordet mot den.
4. Jag gör på ett annat sätt. Vilket?

Vad kan vi vuxna göra?

- Fundera på vad det betyder att använda ”pojkar” ”flickor”, när är det faktiskt nödvändigt?
 - Vilka (omedvetna) förväntningar har vi på flickor och pojkar? Försök ”få syn på” dem för att kunna förändra våra stereotyper handlingar.
- > Kom ihåg att vi måste börja med att **utmana våra bilder** om kön om vi vill ge barn och unga många sätt, istället för två, att vara som människa!

Gratis material från Folkhälsan

- "Sexuella trakasserier och könsmobbing" (2011) tilläggsmaterial till DVD:n "Så ingen blir ensam" (2008)
- För mer rättvisa - ett metodmaterial för skolan om barnkonventionen (2010)
- För mer rättvisa - ett metodmaterial för skolan om respekt i familjen (våren 2012)
- "DejtPARK -underlag för dialoger kring sällskapande och parbildning" (2010)
- "Bara lite småskoj" (2009)
Vi distribuerar Henrik Aaltos bok om mobbing

 folkhälsan

Litteraturtips

Ambjörnsson, Fanny (2007) **I en klass för sig - genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer**

Brande, Lovise&Engström, Carolina&Sörensdotter, Renita&Wiktorsson, Per (2008) **I normens öga - metoder för normbrytande undervisning**

Chavez Perez, Inti&Adami, Zanyar (2008) **Pittstim -pissbomber, skogsporr och kärlek** (OBS! Innehåller en problematisk text som förskönar våld)

Dahlén, Sandra (2006) **Hetero**

Eliasson, Miriam & Ewa Menckel **Ord och Mening - könsperspektiv på verbal aggression och våld mellan elever i grundskolan**. Arbetslivsrapport Nr 2003:8. Enheten för arbetshälsa.

Jeffner, Stina (1997) "Liksom våldtäkt, typ" **Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt.**

Mendel-Enk, Stephan (2006) **Med uppenbar känsla för stil - ett reportage om manlighet**

Norrman Skugge, Linda&Olsson, Belinda& Zlig, Brita (1999) **Fittstim**

RSFL (2011) **BRYT- ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet.**

Witkowska, Eva "Sexual harassment in schools - Prevalence, structure and perceptions. Arbetslivsinstitutet. Arbeta och hälsa. Vetenskaplig skriftserie 2005:10.

Elanders Gotab Stockholm

 folkhälsan

FÖR MER RÄTTVISA

-ett metodmaterial för skolan om Barnkonventionen

Malin Gustavsson
Folkhälsans förbund

 folkhälsan

Barnkonventionen i skolan

- Styrdokument som berör barn t.ex Läroplanen för grundläggande utbildn.

*”De mänskliga rättigheterna, alla människors lika värde, demokrati, en vilja att bevara naturens mångfald och omgivningens livskraft samt tolerans och vilja att slå vakt om den kulturella mångfalden är de värden som den grundläggande utbildningen ska gestalta och förmedla. De viktigaste handlingarna som definierar de mänskliga rättigheterna är FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, **Konventionen om barnets rättigheter** och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna. Den grundläggande utbildningen ska också främja social gemenskap, ansvarskänsla och respekt för individens friheter och rättigheter.”*

 folkhälsan

Barns rättigheter är allas ansvar

- Aktörer som samarbetar med skolan
 - Folkhälsan
 - Hem och skola
 - Finlands Svenska Skolungdomsförbund

För mer rättvisa -upplägg

- Fakta om Barnkonventionen
- Normkritisk pedagogik
- Metoder
- Introduktionsövningar för skolpersonal
- Introduktionsövningar för studerande
- Övningar till artikel 2

Barnperspektiv och barnets perspektiv

- Är något perspektiv starkare i skolan?
- På vilket sätt stöds dessa perspektiv i skolans vardag? t.ex. strukturer/metoder

Barnkonventionen

- FN:s konvention om barnets rättigheter
- Överenskommelse på frivillig basis
- Gäller alla världens barn under 18år
- Barnet är subjekt med fullständiga rättigheter och i behov av extra skydd

Barnkonventionens fyra grundprinciper

Artikel 2: Alla barn har lika rättigheter och lika värde

Artikel 3: Barnets bästa i första rum

Artikel 6: Barnets rätt att överleva, leva utvecklas

Artikel 12: Barnets rätt att uttrycka åsikter

Vad är Barnkonventionen?

- Vad har eller får du för tankar då du läser konventionen?
- Känner du att det finns någon artikel som är mer central i ditt arbete?
- På vilket sätt kunde du använda Barnkonventionen mer i ditt arbete?

Normkritisk pedagogik

NORM/ER

- föreställningar, idéer och oskrivna regler som formar oss människor, varierar från plats och över tid
- skrivna/uttalade eller oskrivna/uttalade regler om vad som är "rätt" eller "normalt"
- handlar om makt och kan leda till diskriminering dvs att bryta mot normer har konsekvenser

 folkhälsan

Normkritisk pedagogik

- **Barns rättigheter ska vara normen**
 - > förebygga och stoppa normalisering av kränkande av barns rättigheter
- Fokus på de strukturer och värderingar som begränsar, utesluter och kränker
 - >ett ifrågasättande av det som anses vara "normalt"

 folkhälsan

Övning: Vad är normalt?

- Normalt - friskt
- Rätt - fel
- Friskt - sjukt
- Vanligt - ovanligt

[Handisams inkluderande videos](#)

 folkhälsan

Lycka till med förstärkande av
Barnkonventionen i skolan!

 folkhälsan